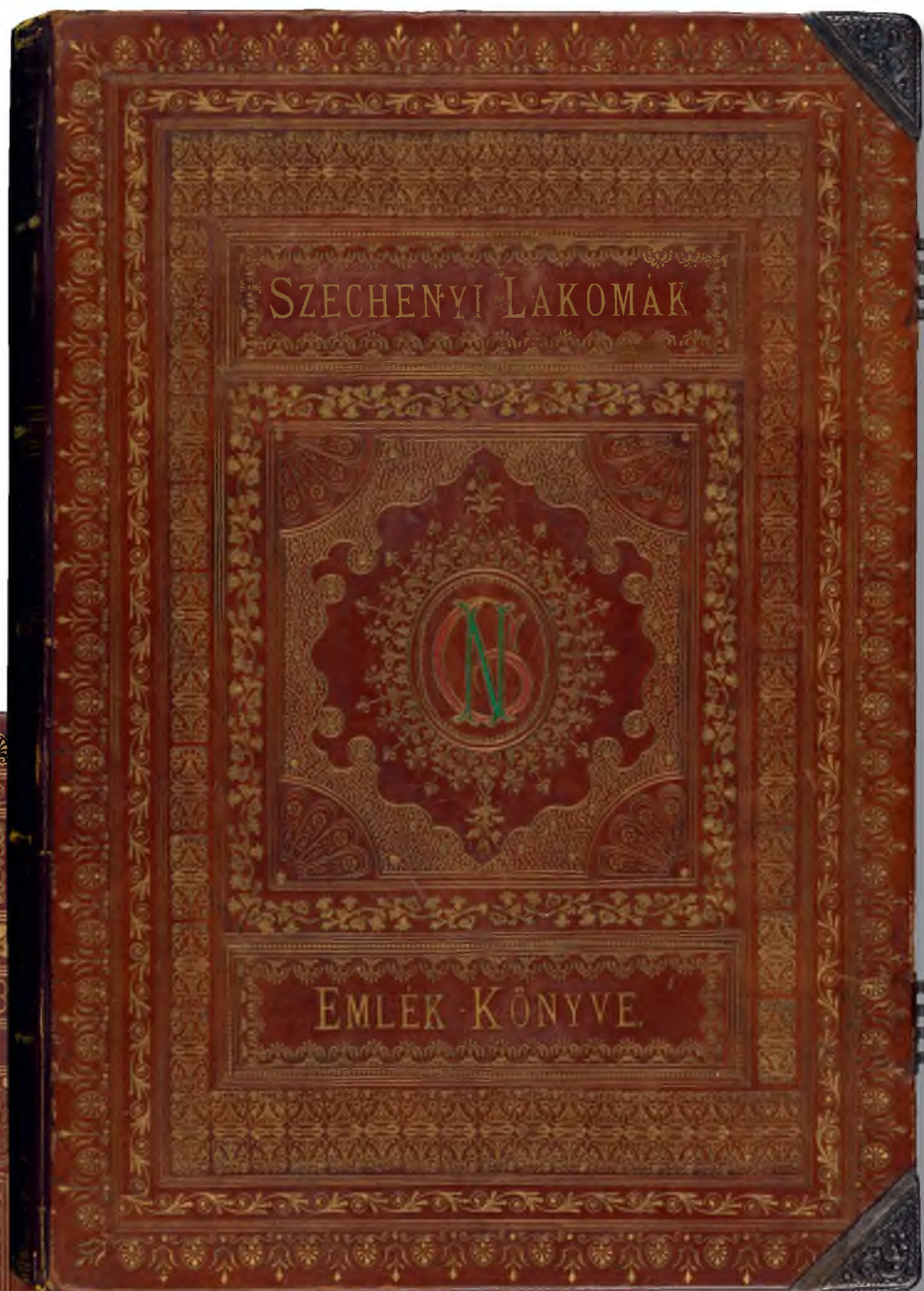

A Széchenyi-lakomák emlékkönyve 1883–1938

Hasonmás kiadás

Serlegbeszéd 1864–1938–1944

Kísérő tanulmánnyal közreadja
Gyuricza Andrea

A NEMZETI CASINO

„...egy magányos ember semmi,
s csak egyesületnek van
hosszú élete és igazi súlya.”
Széchenyi István¹

Széchenyi István 1827-ben alapította meg a Nemzeti Casinót, ami 1830-ig Pesti Casino néven működött. Ez volt Magyarország első és legelőkelőbb társasköre, ahol az alapító szeme előtt az angol klubok példája lebegett, ezek mintájára kívánt olyan helyet biztosítani az ország vezető rétegének, ahol kötetlen körülmények között tudnak beszélgetni közérdekű dolgokról.

Széchenyi az ünnepélyes megnyitón elmondta, hogy az egyesület létrehozásának célja, „hogy hazánkban is legyen egy olyan megkülönböztetett díszes összegyülekezőhely, melyen főbb és előkelőbb s jobb nevelésűek, eszes s értelmes férfiak a társaságnak mindenik osztályából, egymással vagy barátságos beszélgetés végett találkozzanak, vagy többféle politikai újságokat s hasznos gazdasági, tudományos, művészi hónapos-írásokat olvashassanak, magukat pedig üres óráikban illendően mulathassák [...] azok, kik külön házat nem tartanak, a Casino-ban egyúttal kényők szerint való vendéglőt is lelhessenek, s így azt, a mit az életnek gyönyörűbbé tehetésére nézve idegenben bővebben feltalálnak, nálunk, Hazánkban is lassanként mindinkább pótolva leljék s ez által folyvást többen és többen ideszokjanak.”²

Az arisztokratikus környezethez – akkor még – természetes módon hozzátartozott a könyvtár is, ahol külföldi újságokat éppúgy kézbe lehetett venni, mint szabadpolcon elhelyezett köteteket. Az egyesület 120 éves fennállása során a magyar közélet és kultúra szerves részét képezte. Tervszerűen gyarapított és rendszerezett könyvtára tartalmilag és mennyiségileg is kiemelkedett az ország közkönyvtárai közül.

Az ország különböző területeiről jobbnál jobb fajta borokat küldtek a Nemzeti Casino pincéjébe árusításra.³ A Casino a „magyar borok jóhírnevét akarta öregbíteni és azokat a külföldi kereskedelemben is élénkebb forgalomba hozni”.⁴

A Nemzeti Casino szalonjában minden vasárnap muzsikadarabokat adtak elő, hangászati multságokat tartottak⁵, s az évek során hangászati igazgatók váltották egymást, végül Erkel Ferencet kérték fel karmesternek. Ennek is köszönhető, hogy 1833 és 1846 között a pesti zenei élet felélénkült.⁶

A Casino már kezdetben is felhívta magára a bécsi udvar figyelmét, mert bár a tagnévsorok szerint konzervatívok is voltak a köreikben, azért főként a reformpolitikuskok csoportosultak a falaik között.⁷

Az egyesület szűk körű „országgyűlésként” is működött: az ülések után itt folytatódott a döntések megvitatása, bár mindez az alapítók céljaival ellentétesen történt. A politizálás ellen az egyesület igazgatósága többször fellépett. Ezt igazolja Kossuth Lajos esete⁸, aki 1836-ban kérte felvételét az egyesületbe: „a nemzeti casino tömérdék hírlapot hordatott és szép könyvtára volt, szerettem volna hasznukat vehetni”.⁹ Széchenyi személyesen kérte meg az új tagjelöltet, hogy vonja vissza a kérelmét, mert félt, hogy a bécsi udvar ezt politikai lépésnek vélné. Kossuth visszavonult: „...itt ön [Széchenyi] a házi gazda; én annak nézem, s nem szokásom oda tolazkodni, ahol tudom, hogy nem szívesen látnak.”¹⁰

1829-ben a Nemzeti Casino székháza a Mária Dorothea utca 16. alatt található Vogel ház volt. Ez a szállás 200 tagra volt tervezve. 1830-ban átköltöztek a Pesti Kereskedőség Börzsjének (Kereskedők háza) első emeletére, 1851-től ismét a Dorottya utcai Vogel-házat bérelték és 1859-ben költöztek át a Hatvani utca¹¹ 5. szám alatt található kétemeletes gróf Cziráky házba. 1865 februárjában megvették a Ferenciek terén álló, egyemeletes, Jankovich-féle házat. Később ezt a házat ráfizetéssel elcserélték a Hatvani utcai volt Cziráky-féle házzal, így 1871-től ez lett a saját szállásuk.

Ezt a palotát a Nemzeti Casino a saját céljaira teljesen átalakíttatta, folyamatosan fejlesztették, karbantartották. „Az épület legreprezentatívabb része a francia reneszánsz stílusban átépített lépcsőház lett, melyet a főváros egyik legszebb épületrészeként emlegettek. [...] A Nemzeti Casino különlegesen elegáns belső tereit – ahol szívesen időztek a Budapestre látogató előkelőségek, így Rudolf trónörökös vagy a walesi herceg – a fővárosiak többsége csak az

1 SZÉCHENYI 2016, 226.

2 *A Nemzeti Casino évkönyve* 1901, 2.

3 Az évkönyvek házsabályaiból megtudható, hogy eleinte az alapító akarata szerint a Casino pincéjében számos külföldi és hazai bor is megtalálható volt. 1828-1832 között foglalkozott az egyesület a borokkal, majd a mindenkori vendéglős vette át a feladatot.

4 ILK 1927, 10.

5 Az évkönyvekből a hangászati multságok részleteit is megtudhatjuk, melyekről 1834 és 1846 között találunk említést.

6 ILK 1927, 17.

7 SIMON 2000, 17.

8 Kossuth visszaemlékezése az esetről *Kossuth és Széchenyi István gr.* címmel olvasható egy 1885. évi *Nemzet* című lapban. Lásd: *Kossuth és Széchenyi István gr.* 1885, 2.

9 SIMON 2000, 38.

10 SIMON 2000, 40.

11 1894-ben a Hatvani utca Kossuth Lajos utca lett.

újságokból ismerhette. A palota nevezetessége volt a vörös szalon, amelynek foteljei és pamlagai ún. honvédvörös posztóval voltak bevonva, s melynek legfőbb ékessége egy fekete márványkandalló. Igen elegáns volt a nagy étterem mahagóniburkolata, s az alapító emlékét őrző Széchenyi-terem is.”¹²

A korabeli leírások is részletesen ábrázolják a palota kinézetét: „A lépcsőház francia renaissance stílusban épült két szárnyú lépcsőzettel, melynek alján szürke márvány kandalló áraszt szét barátságos meleget. A lépcsőzet tágas előcsarnokkal végződik, amelyet két hatalmas szürke márványoszlop határol. A lépcsőházba a nap fénye üvegtetőn tör keresztül, amelyre ízléses díszítések közé a kaszinó monogramja van többféle változatban beégetve. Az előcsarnokból nyílik a Széchenyi-terem, melyben a főhelyet gróf Széchenyi Istvánnak olajfestésű arcképe foglalja el. Sötétvörös szmyna szőnyegen sötétzöld bőrpamlagok nyúlnak el, a terem falai mellett, s a mennyezetet művészi faragású faburkolat díszíti. A Széchenyi-teremből jobbra nyílik a vörös terem. Elnevezését berendezésének színétől nyerte. Falait aranyvilágos barna bőrkárpit fűdi. Gyönyörű fekete márvány kandallóját a téli estéken rendesen nagy társaság üli körül, mert a vörös szoba a kaszinó összes helyiségei között talán a legbarátságosabb s leginkább vonzza a beszélgetőket. A kandalló fölött hatalmas tükör sugározza vissza a ragyogó csillár lángjait [...] A vörös terem folytatása a billiárd-szoba.”¹³

Az egyesület segélyezte a hazai jótékony és kulturális intézményeket, támogatta a fővárosi színjátszást, tagjai számos emberbaráti gyűjtést is szerveztek.

Az 1878-as évben bekerült két fontos paragrafus az alapszabályok közé: „55. §. A nemzeti Casino nem bizonyos időtartamhoz kötött, hanem folyton fennálló egyesület. 56. §. A nemzeti Casino vagyona feloszthatatlan, és ahoz sem a részvényesek, sem az egyletből kilépett tagok, sem azok örökösei, hagyományosai vagy engedményesei legkisebb jogot sem tarthatnak. – Azon esetben, ha az egylet feloszlata ember számítás szerint előre nem látható bármi rendkívüli okok vagy eseményeknél fogva elkerülhetetlenül bekövetkeznék, összes vagyona, mint szintén feloszthatatlan alapítvány, a magyar tudományos akadémia avagy az annak helyébe netán lépett hasonló jellegű magyar tudományos intézetre háramlék.”¹⁴

Ez az elkerülhetetlen, rendkívüli esemény 1945-ben következett be, amikor a magyar belügyminiszter a 251.044/1945.IV./14 számú rendeletével feloszlatta a Nemzeti Casinót, mint „az ország érdekeivel ellentétes működést kifejtő jogi személy”-t.¹⁵ Az egyesület tulajdonában ekkor két ingatlan volt, ám mindkettő bombatalálatot kapott.¹⁶ Az ingó vagyont a háború előtti intézkedések eredményeképpen a tagok több helyre mentették. Az értékek hollétéről minden bizonnyal vezettek valamiféle leltárt, de ezek a Nemzeti Casino titkári irodájában lévő összes irattal együtt megsemmisültek egy bombatalálat következtében.¹⁷

Az egyesület könyvtára viszont a romépületben volt. Az egykoron közel 35.000 kötetet számláló, tartalmilag és muzeális szempontból is becses értékű könyvtár súlyos károkat szenvedett. Innen mentették ki a megmaradt könyveket az Akadémia épületébe, ahonnan végül az Akadémia könyvtárának törökbálinti raktárában kaptak helyet.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ jelenleg 18.707 kötetet (12.324 db könyv és 6383 db folyóirat) őriz¹⁸ a Nemzeti Casino állományából, a gyűjtemény többi része sajnos megsemmisült, továbbá a teljes állomány katalógusai és leltárkönyvei sem maradtak fent.

12 FÓNAGY 2002, 28.

13 *Széchenyi Nemzeti Casinója* 1987a, 9. és [ugyanaz megjelent:] *Széchenyi Nemzeti Casinója* 1987b, 8. [a cikk egy 19. század végi tudósítást idéz].

14 *A Nemzeti Casino évkönyve* 1878, 73–74.

15 *Ügyészi jelentés* 1945.

16 Kossuth Lajos utca 5., Gellérthegy utca 5.

17 *Ügyészi jelentés* 1945.

18 Ez a szám még napjainkban is gyarapszik, mivel ajándékozás útján kapunk vissza Nemzeti Casinós köteteket. Például Vigh Róbert úr is vett már aukción Casinós könyvet, amit a könyvtárunknak adományozott.

SERLEGBESZÉDEK

„Nem holt meg az,
ki honosinak emlékezetében él.”
Széchenyi István¹⁹

A Nemzeti Casinóban 1835-től végrendeleti nyilatkozat aláírására bíztatták a tagokat²⁰, melyeknek szövegét Széchenyi fogalmazta meg: „a tagok kötelezik magukat, hogy végakarataikat idejekorán, még egészséges állapotukban el fogják rendelni és egyszersmint megígérték, hogy végrendeletükben a Casinóról is megemlékeznek és részére egy kis emlékjelet fognak hagyni.”²¹ A testamentumot a helyiségekben kitéve sokan aláírták, ezeket a neveket évről évre felolvasták a közgyűléseken és az egyesület évkönyveiben is rögzítették.

Gróf Széchenyi István az 1833. április 27-i végrendeletében a Casinóra egy aranyserleget hagyott, majd 1841. december 5-én kiegészítette intézkedését: „A pesti Nemzeti Casino társaságnak ajándékozok egy kétszáz aranyat érő serleget, [...] minden esztendőben tartassék ott egy részvényesi ebéd s akkor az én emlékezetemre üríttessék ki az említett serleg, mely az akkori borok leghelyesebbikével legyen meg- s megtöltve.”²² Az 1833. évi végrendeletében meghagyta azt is, hogy a serleg felirata a következő legyen: „nem hal az meg, ki honosinak emlékezetében él”, majd ezt 1841-ben így módosította: „ki szeretve él”²³.

1848. június 4-én Széchenyi elnökölt a közgyűlésen, ekkor láthatták őt a tagok utoljára a székházban, de az 1856. novemberi választmányi ülésre a döblingi szanatóriumából még egy díszes sakk-játékot küldött ajándékba.²⁴

Széchenyi özvegye és fiai Béla és Ödön eleget tettek a végakaratnak, és Széchenyi halála után néhány évvel elküldték a Casinónak elkészíttetett díszes serleget.²⁵ 1864. február 1-én tartották meg az első emlékbeszédet, és használták először ezt a nagy becsben tartott serleget, amikor a serleg kiürítése előtt báró Wenckheim Béla mondott beszédet. Ettől kezdve minden évben megtartották a Széchenyi-lakomát²⁶, kivéve a háborúk egyes éveiben (1914–1920, 1944), illetve gazdasági okokból 1932-ben és 1933-ban, de a serlegbeszédeket²⁷ az éves közgyűlés alkalmával ekkor is elmondták.

A serleg átadását a következőképp örökölte meg a korabeli sajtó: „Ezen – a dicsőült özvegye és fiai által levél kíséretében átküldött serleg a m. kaszinó január 30-kán tartott közgyűlésén lőn bemutatva. A szép alkatu és dolgozatu serleg oldalain e feliratok állanak: »Nem halt²⁸ meg az, ki honosinak emlékezetében él.« – »Borúra derű.« – »Si Deus pro nobis, quis contra nos« – és Széchenyi 18 irodalmi művének czimsora. Az egylet buzgó kegyelettel fogadta alapítója megemlékezésének e szép jelét s az átküldésért szintén levél útján kifejezendő köszönet mellett, határozatul hozta, hogy: »a dicsőült végrendeletét teljesíteni – s nagy szellemének irányadó tanácsait követni mindnyájunk honfiui kötelessége lévén: erre intsen bennünket az évenként tartandó kaszinói ünnepély, melynek napja mindig a januári közgyűlés hetére fog kitüzetni. Az első emléklakoma napját február 1-jére határozta a közgyűlés, s midőn szónokul báró Wenckheim Bélát kérte fel: szerencsésebb választást alig tehetett.«”²⁹

Egy másik korabeli tudósítás szerint „A billikom a bécsi ambrasi gyűjtemény egyik legszebb példánya után készült, s alakfaragványai, vignettei s feliratai, a nemzeti címekkel együtt a dicsőült életének legfényesebb momentumait tüntetik vissza.”³⁰

Ezek a Széchenyi lakomákon sokszor akár 200 fő is részt vett, de ennél több embert leültetni se tudtak a Casino tereiben. Az 1900-as évek elején a Herendi Porcelángyártól érkezett meg az új 200 személyes porcelánkészlet, amit a korábbi években rendeltek.³¹

Báró Liphay Béla 1883-ban egy díszes, művészi becsű albumot ajándékozott a Casinónak, hogy ebben gyűjtsék össze a lakomákon elhangzott serlegbeszédeket, a corvinák mintájára kalligrafikus írással.³²

Erről a korabeli sajtó így emlékezett meg: „»Széchenyi-lakomák emlékkönyve« címmel egy főúr szép és becses ajándékot készíttet a nemzeti kaszinó számára. A díszes albumalakú könyv a nemzeti kaszinó Széchenyi-bankettein

19 A serleg feliratai között is szereplő idézet

20 GERGELY 2010, 13.

21 ILK 1927, 38.

22 ILK 1927, 39–40.

23 GERGELY 2010, 12–13.

24 ILK 1927, 31–32., holléte nem ismert.

25 „A család romantikus stílusú, fedeles ezüstkupát készíttetett Bécsben, a rajta lévő vészetek megemlékeztek Széchenyiről, műveiről, munkásságáról. (A serleg léte vagy holléte ma már ismeretlen.)” GERGELY 2010, 14.

26 Amennyiben nem volt jelentkező a beszéd megtartására a lakoma napjáig, akkor az adott évben az igazgatók egyike mondta a beszédet. (A nemzeti casino közgyűlése 1885, 3.)

27 A serlegbeszédekről és a szónokokról lásd bővebben: ANKA 2010, 17–29.

28 Egyes forrásokban „halt”, más helyeken „holt” változatban szerepel.

29 A Széchenyi-lakoma február 1-jén 1864, 2.

30 Gr. Széchenyi István serlege 1863, 4.

31 GYURICZA 2024, 87.

32 A Nemzeti Casino évkönyve 1901, 118.

mondott emlékbeszédeket fogja tartalmazni. Az emlékkönyv nagy alakú, vörös bagaria bőrbe kötve és ódon modorú, dús aranyozással díszítve; a tábla közepét »N. C.« (»Nemzeti Casino«) monogramm ékíti medaillon-alakú mezőben, a táblákat két valódi antik ezüstcsatt tartja össze. Belől az első lapon gazdagon színezett renaissance modorú szegélyzetben Széchenyi végrendelkezésének a Széchenyi-serlegre vonatkozó része és a nemzeti kaszinónak erre hozott határozata foglaltatik kalligrafikus írásban, melynek iniciáléjában Széchenyi jól talált képe látható, amint egy okmányból olvas. A harmadik lapon az ajánlás van, medaillonalakú, szintén renaissance-modorban díszített mezőben, alól az ajándékozó címerével. A negyedik lapon kezdődnek a beszédek, mindegyik szépen szegélyezve és az iniciáléban az illető szónok címerével. A kalligrafikus munkákat és rajzokat Bajay Béla miniszteri tisztviselő készíti. A díszes albumot az ajándékozó még e hóban átadja a kaszinónak.³³

Egy másik megemlékezés szerint: „Széchenyi-album van közszemlére kitéve a nemzeti casino disztermében, mely magában foglalja a Széchenyi-lakomák alkalmával eddigelé mondott összes felköszöntőket. Az album igen díszesen van kiállítva. Az egyes beszédek kezdő betűit gyönyörű arabeszkok veszik körül és a caligraphice irt pohárköszöntők végébe mindenütt oda van festve a szónok czimere. Az album lapjai aranymetszetűek. Az első lapon látható Széchenyi István gróf ülő alakja, kezében a végrendelettel, melynek 17. pontja szószerint idézve is van s melynek tartalma, hogy gr. Széchenyi István egy díszes emlék-serleget hagyományozott a Nemzeti Casinonak, azon óhajttással, hogy e serleg a legjobb magyar borral töltve, emlékére évenként ürítettessék ki. Az ezüst-kapcsos album felső táblájára a nemzeti casino ékesművü monogramja van ráillesztve. Az egésznek bevezetését Liphay Béla báró ajánló szavai képezik. Övé az érdem, hogy fáradságos kutatás után egybegyűjtötte a hagyományos pohárköszöntőket, kegyeletesen megőrizve azokat az utókor számára. A beszédek 27 lapot³⁴ foglalnak el.”³⁵

A Nemzeti Casino minden évben kiadta saját évkönyvét, melynek tartalma időről időre változott, de általában a tagnévsort, az aktuális alapszabályokat, a házirendet és a pénztári kimutatást tartalmazta. 1898-tól rendszeresen éves beszámolókat közöltek az egyesület legfontosabb eseményeinek összefoglalóival. 1901-ben közölték az addig elhangzott emlékbeszédek szövegeit *A Széchenyi lakomák eredete* című írás kíséretében, majd ezt követően minden évben kiadták az aktuális beszédet.³⁶ 1944-ben összegyűjtötték a 1827–1943 közötti igazgatók névsorát *A Nemzeti Casino vezetőségének névsora 1827–1943-ig* címmel.

Az alapító szelleme folyamatosan jelen volt az évkönyvek lapjai között is. Erre utal ez a néhány sor is az 1921-es beszámolóból: „Tisztelt Közgyűlés! Öt év múlva fogja ünnepelni a Nemzeti Casino megalapításának 100 éves fordulóját. A viszonyok, az idők, melyek között 95 évvel ezelőtt nagy alapítónk a Casinót megalkotta, nagyon nagy hasonlatosságot mutatnak a mostani időkhöz. A társadalmi viszonyok ziláltsága, a közügyekkel való nemtörődés, az erők egyesítésének hiánya, áhitozás egy vezérlőszellem után, ép úgy jellemzik azt a kort, mint a mai időket. De az a kor szerencsésebb volt mint a mienk, mert az már méhében hordta a vezérlésre hivatott szellemet; az a kor Széchenyi kora volt; míg mi a vezetőszellem megszületését csak várjuk! Vagy talán azért adta vissza az isteni gondviselés az utolsó pillanatban a czenki sírboltot Magyarországnak, hogy nagy szorongattatásunkban oda zarándokoljunk és tőle kérdezzük meg a kivezető utat? És válasza bizonyára az lesz: »A kivezető út a társadalmi erők egyesítése egy közös cél a haza szolgálatára.« Legyen a Nemzeti Casino összetartása az első lépés ezen az úton s ezt kövesse e hazában minden társadalmi tényező. S ha a társadalmi erők egyesülése minden téren bekövetkezik, akkor remélhetjük, hogy Casinónk megalapításának 100-ik évét a régi nagy Magyarországnak fogjuk megünnepelni.”³⁷

A Nemzeti Casinónak 1828-ban 201 tagja volt, míg a feloszlítás előtt, 1944-ben 529 tagot számlált. A kezdeti évek után a legalacsonyabb taglétszám az 1848-as forradalom és szabadságharcot követő években volt (1851-ben 271)³⁸, a legmagasabb pedig 1875-ben (783) és 1923-ban (791). Míg az 1848-as események negatív hatással voltak az egyesület tagságának alakulására, addig a trianoni határváltozások kevésbé befolyásolták azt, nem úgy, mint a tagok életét és mentalitását. Talán a trauma összetartotta a tagságot ezekben az időkben is.³⁹

A Nemzeti Casino több mint egy évszázadon át határozta meg a magyar társadalom egy kivételes csoportjának életét és megbízható módon jelezte a társadalom változásait is. Ez az egyesület tudatosan vonta körébe a mindenkori elitet és a meghatározó, de nem arisztokrata csoportokat és egyéneket. Az arisztokrácia uralkodó szerepe ugyan fennmaradt, de az évtizedek során nem volt kizárólagos. Teret nyert benne több meghatározó réteg is, akiknek képviselői származásuk révén nem szólhattak volna bele gazdasági, politikai és társadalmi kérdésekbe.

33 *Széchenyi-lakomák emlékkönyve* 1883, 508.

34 Az album alapján ekkor (1885. január) 27 oldalon szerepeltek a beszédek.

35 *Széchenyi-album van közszemlére kitéve...* 1885, 2.

36 Az első beszéd teljes szövegét csak később találták meg, így azt az 1902-es évkönyvben közölték.

37 *A Nemzeti Casino évkönyve* 1921, 11–12.

38 1851-ben indult az új aláírási ciklus, az előző 1841-től 1850-ig tartott. (Lásd bővebben: Gyuricza, 2024, 63.)

39 GYURICZA, 2024, 128.

A DÍSZALBUM

A Széchenyi Lakomák Emlék-Könyve, vagyis a díszalbum a második világháborúban eltűnt. Nem tudjuk sajnos a pontos útját, azonban feltehetőleg kalandos úton külföldre került, ugyanis a megmaradt jelek alapján a Széchenyi család egy tagja kaphatta vagy vehette meg az 1960-as években Tirolban, hogy 2024-ig különböző családtagok tulajdonában maradhasson. Sajnos az érintett családtagok már nem élnek, így a pontos részletek mostanra kevésbé ismertek. Nagy szerencse, hogy az emlékkönyv gondoskodásuk által ilyen jó állapotban fennmaradhatott, és így a nagyközönség számára is bemutatathatóvá vált.

A Nemzeti Casino Díszalbuma jelenleg Vigh Róbert magángyűjtő tulajdonában van, és a mintegy 15.000 darabból álló Széchenyi Collection nevű gyűjtemény részét képezi. Ez az anyag Gróf Széchenyi István családjához, illetve életművéhez kapcsolódó dokumentumokat és tárgyakat foglal magában.

Az album a korabeli leírásoknak megfelelő, impozáns kinézetű, ízlésesen díszített, egyedi kötet. Kötése teljes bőr, gazdag aranyozással, metszése mintás, aranyozott. A gerince bordázott, aranyozott. A borítófedél közepén az N C monogram az N betű zöld színezéssel, a C pirossal. A két láncos kapocs és a 4 sarokvédő ezüstből készült. A borítófedél belső oldalai márványpapírral borítottak.

A hátsó borítófedélen található szárazpecsét – „Dochnal A. könyvkötő Budapest” – alapján azonosítható a könyvkötő, Dochnal Antal. Ugyanez a könyvkötő készítette például a Szegedi Egyetem Klebelsberg Kuno Könyvtárában lévő RC 149 jelzetű kötetének kötését (*Predikatioc egész esztendő által minden vasarnapra [...] / iratot Bornemisza Peter által, 1584*)⁴⁰, az ELTE Könyvtárának INC 10. jelzetű ősnymtatványának a kötését (*Chronica Hungarorum*, Buda, Andreas Hess, 1473.)⁴¹, illetve az MTA KIK KB-104.383 jelzetű Hadik-Barkóczy hagyatékba tartozó kötetének kötését (*Oeuvres dramatiques de Pierre Corneille 1.*, Paris, Imprimerie Générale, 1875).

Az oldalak számozása az első beszédnél kezdődik, ezt megelőzi a címlap és az adományozó ajánlásának a lapja. Az utolsó írott és számozott oldala a 267[!269]. A 198. oldal után már nem szerepel az oldalszám tollal az oldalak alján, csak a beszédek első oldalán ceruzával. Ez viszont két alkalommal is el lett számolva. Az 1930-as Klebelsberg beszédétől eggyel kevesebb, az 1933-as Herczeg beszédétől már kettővel kevesebb érték szerepel az oldal alján, mint a tényleges oldalszám.

Az első beszédétől (1864) a 73. beszédig (1938, 67. lakoma) szerepelnek a serlegbeszédek az albumban, ami ekkor betelt. Tudomásunk van róla, hogy a folytatáshoz megkezdtek egy újabb albumot és ebben szerepel a maradék 6 beszéd hasonló díszítéssel, az előadók címerével.⁴²

A Nemzeti Casino 1901-es évkönyve szerint corvina mintára készült az album. A corvinákkal összehasonlítva elmondható, hogy a címoldal, az ajánló oldal, illetve az album elején található díszítések részben egyezést mutatnak több kódexben előforduló elemekkel, motívumokkal. Néhány díszítés népművészeti elemeket is tartalmaz, és ezekből néhány előfordul a corvinákban is. Az album metszése szintén mutat hasonlóságot a kódexekkel, a két kapocs viszont inkább északi, gótikus könyvkultúrára emlékeztet. A kötés nem eredeti corvina kötés, inkább az Ulászló-kori magyar reneszánsz kötések idézi, de hasonlóságot mutat bizonyos kódexekkel (pl. Bécs, ÖNB, Cod. 44.).⁴³

A beszédek között lejegyezték az 1896. április 12-én gróf Széchenyi István lovas képének leleplezése alkalmából tartott beszédek szövegét is. A festményt Pállik Béla festőművész készítette, amit gróf Zichy Jenő adott át a Nemzeti Casinónak és gróf Esterházy Mihály vette át az igazgatóság nevében.

Az egyesület 1896-os évkönyvében is találunk utalást erről: „Zichy Jenő gróf, a Casino iránti érdeklődésének az által adta kiváló jelét, hogy Pállik Béla festőművész által megfestette Széchenyi István gr. lovasképét, s azt a Casinónak felajánlotta. – A kép leleplezése 1896. évi április 12-én ment végbe a Casino nagyszámú tagjainak részvéte mellett, mely alkalommal, valamint a leleplezést követő lakomán az ajándékozó Gróf méltó ünneplés tárgyát képezte.”⁴⁴ A festmény a lépcsőház emeleti részén kapott helyet, a korabeli sajtó is megemlékezett az átadásról: „A nemzeti kaszinóban újra Széchenyi-ünnep lesz április 12-én: a nagy hazafi lovas képét fogják ezúttal ünnepiesen leleplezni. A képet, a mely sötét pej lovon ülve tünteti fel gróf Széchenyi alakját, gróf Zichy Jenő festette Pállik Bélával. A lovas kép mögött a Lánchíd, oldalt a régi királyi palota, alatta a Duna látható hajóival. A pesti oldalon a kora reggeli órák mozgalmas képe ötlük szembe a főalak körül. A nagy méretű festményt, a melynek szélessége 4 méter, magassága 3.60 méter a kaszinó gyönyörű lépcsőháza főfalán fogják elhelyezni.”⁴⁵ Egy későbbi visszaemlékezés is megemlíti a festményt 1913-ban: „A Casinó lépcsőháza főfalán van lefestve Széchenyi István gróf, nem pózban, de tarka nankingnadrágban, s mint szalmakalaposan üli meg a lovat. Ugy, a hogy Czenken járt otthon. Itt nankingnadrág való rá, mert otthon van, sans phrase, sanse pose, de hogy el akar-e lovagolni, vagy most jött-e be, azt eldönteni a jövő lesz hivatva.”⁴⁶

40 VARGA-MONOK 1991, 6.

41 BIBOR 2008, 23.

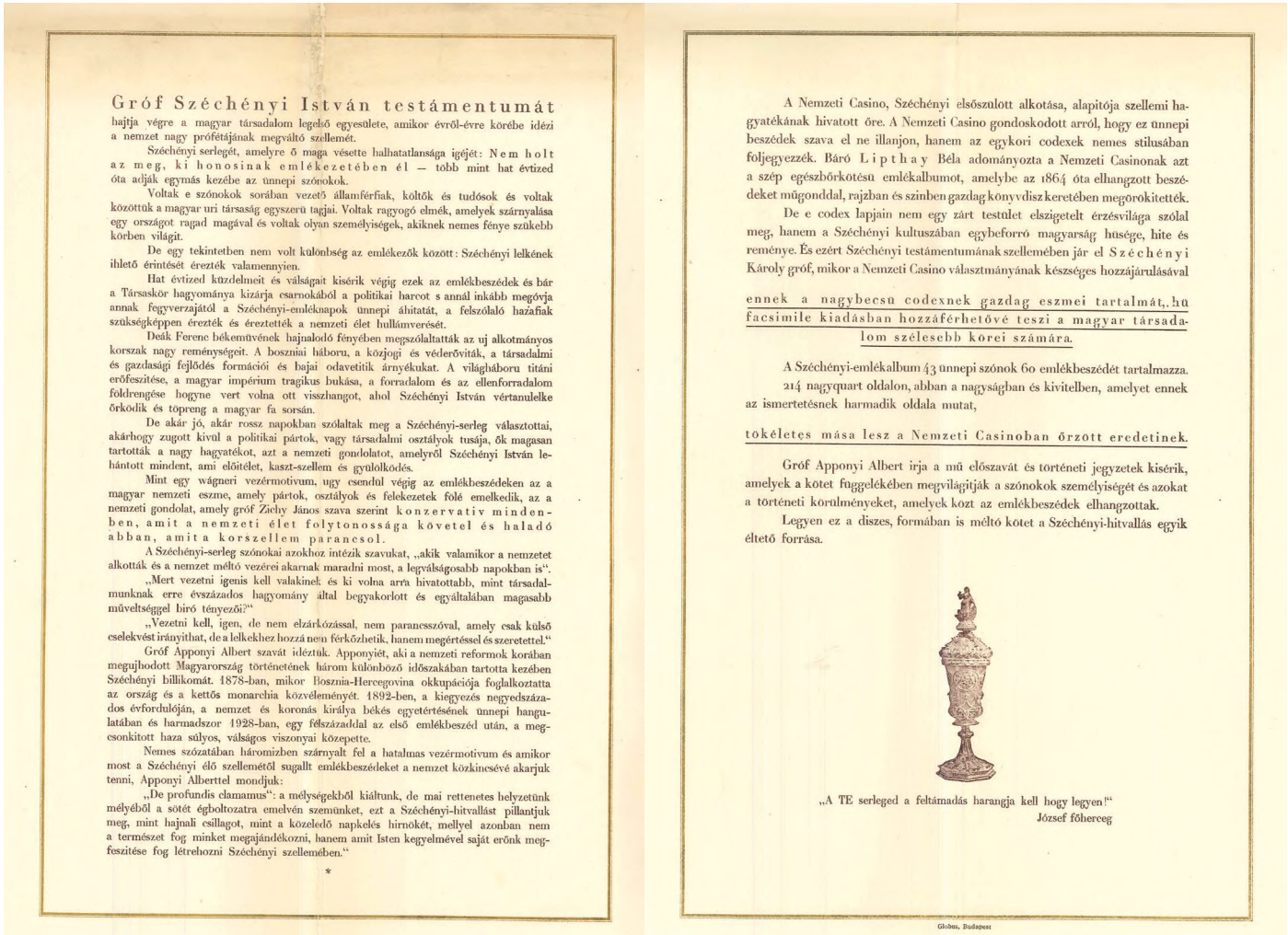
42 Nagyon keveset tudunk erről az albumról, magántulajdonban van, a tulajdonosa bevitte egy antikváriumba, de végül mégse szerette volna eladni. Alakja talán eltér az első résztől, nem kizárható, hogy kocka alakú, és nem téglalap.

43 Zsupán Edina filológus, kodikológus szakvéleménye alapján.

44 A Nemzeti Casino évkönyve 1896, 94.

45 A nemzeti kaszinó Széchenyi-képe 1896, 236.

46 Klubélet Budapesten 1913, 129.

Az 1929-ben megíúsult kiadás reklámfüzete.
(A reklámfüzet mérete: 34,6 cm x 26,5 cm)

Az első serlegbeszéd 1864-ben hangzott el, báró Lipthay Béla felajánlása 1883-ban történt, ekkor írták be az eddig elhangzott beszédeket a díszalumba. Az egyesület 1901-es évkönyvében jelentek meg nyomtatásban az 1864 és 1901 között elhangzott beszédek. Az év során megtalálták az első beszéd (báró Wenckheim Béla) teljes szövegét⁴⁷ és az

⁴⁷ Az 1902-es évkönyv elmondása szerint (A Nemzeti Casino évkönyve 1902, 117-118.) a Casino könyvtárában találták meg a gróf Zichy Manó által 1864-ben kiadott A Széchenyi-émléklakoma február 1én 1864. a Pesti Nemzeti Casinóban című füzetben, ami az emlékbeszéd körülményeit is elmeséli, majd közli a beszéd teljes szövegét. Lásd a Széchenyi emlékalbum tartalma című részben.

1902-es évkönyvben ezt közzé tették. A díszalbumban is az első változat szerepel a serlegbeszédből⁴⁸, ami az eredeti szöveg egy rövidebb kivonata.

A korabeli feljegyzések szerint a díszalbumba a beszédek feljegyzése Bajay/Bajai Béla miniszteri tisztviselő feladata és a rajzok is az ő munkái. Bajai Béla közreműködött továbbá a következő albumok, díszokmányok elkészítésében: I. Ferenc József császár és felesége ezüstkodalmára Cegléd városa által adományozott album (1879)⁴⁹; a székesfehérvári országos kiállításon résztvevő fővárosi kiállítók által Lederer Sándor, a kiállítási iroda főnöke számára készült Lederer-album (1879)⁵⁰; a középtanodai tanáregylet hódolati fölirata (1879)⁵¹; Ipolyi Arnold besztercebányai püspöknek, Besztercebánya város díszpolgárává választásakor adományozott albumalakú oklevél (1880)⁵²; I. Ferenc József császár 50. születésnapjára Budapest főváros által készített album (1880)⁵³; Erkel Ferencnek a működése félszázados jubileuma alkalmából a Zeneakadémia növendékei által készített album (1880)⁵⁴; Mailáth István bars megyei főispán számára Körmöcbánya város díszpolgárává választásakor adományozott díszoklevél (1880)⁵⁵; Hodossy Imre számára a budapesti ügyvédek által készített üdvözlő album (1880)⁵⁶; Munkácsy Mihály számára Munkács város díszpolgárává választásakor adományozott díszokmány (1881)⁵⁷; a madridi Spanyol Királyi Tudományos Akadémiának a Calderon-ünnep alkalmából a Kisfaludy Társaság által készített díszmunka⁵⁸ (1881)⁵⁹; Kossuth Lajos 80-ik születésnapjára a Zombori Népkör által készített díszes album (1883)⁶⁰; Fejérváry Géza báró, honvédelmi miniszter 15 éves jubileumára a honvédelmi minisztérium által készített album (1899)⁶¹; Krapacz János belgrádi és szemendriai felszentelt zágrábi püspök számára készített diploma, akit a pápa megerősített állásában (1904)⁶².

A teljes albumot 9 helyen szignálták a beszédek lejegyzői:

34. oldal (1887 Tisza) „Bajai B.”

52. oldal (1894 Zichy) „Jauernik N.”⁶³

205. oldal (1930 Klebersberg) „Hanuszik L.”⁶⁴

215[!216]. oldal (1931 Rakovszky Iván) „Hanuszik és Németh Lenke”

234[!236]. oldal (1933 Herczeg Ferenc) „Baross A.”

239[!241]. oldal (1934 Károlyi Gyula) „Baross Árpád 1934”

244[!246]. oldal (1935 Huszár Aladár) „Baross Á.”

251[!253]. oldal (1936 Walkó Lajos) „Baross 1936”

257[!259]. oldal (1937 Ravasz László) „Baross István 1937”

Az emlékkönyvet 1929-ben gróf Széchenyi Károly a Nemzeti Casino választmányának segítségével ki szeretne volna adni hasonmás kötetként, hogy tartalma eljuthasson szélesebb tömegekhez is. Kivitele hasonló lett volna az eredetihez, mind méretben, mind formailag, 60 emlékbeszédet tartalmazott volna 43 szónoktól, 214 oldalon. Az előszót gróf Apponyi Albert írta, és függelékként történelmi jegyzetekkel látták el. Valószínűleg végül a kötet nem jelent meg, mert későbbi információ nincs a kiadásról, és elkészült példány sem került elő azóta. A kiadási szándékról egy négyoldalas, nagy alakú nyomtatványból⁶⁵ tudunk, amely a fenti részleteken kívül tartalmazza az emlékkönyv első lapját gróf Széchenyi István alakjával és a szónokok neveit is. Ezzel a most elkészült kiadvánnyal az 1929-es tervezett újrakiadást tudjuk megvalósítani száz évvel később.

48 Az Anka László által összeállított *Széchenyi emlékezete: Serlegbeszédek a nemzeti kaszinóban 1864–1944.* című könyvben is a rövidített változat található.

49 *A királyi pár ezüst-lakodalma alkalmával...* 1879, 1.

50 *A Lederer-album* 1879, 2.

51 *A középtanodai tanáregylet hódolati fölirata...* 1879, 3.

52 *Diszalbum* 1880, 2.

53 *Király ő felsége születésnapjának...* 1880, 943. és *Éljen a király!* 1880, 1.

54 *Az album, melyet Erkel Ferencz...* 1880, 7.

55 *Körmöcbánya városa díszpolgárává...* 1880, 1.

56 *Üdvözlő felirat Hodossy Imréhez* 1880, 5.

57 *Munkácsy díszokmánya* 1881, 5.

58 Két Calderon-féle színművet tartalmazott magyar fordításban (*Az állhatatos fejedelem* és *Az élet álom*), melyekről először ekkor készült fordítás.

59 *Kisfaludy-Társaság ajándéka* 1881, 703.

60 *Kossuth Lajos 80-ik születésnapjára* 1883, 6.

61 *A honvédelmi miniszter jubileuma* 1899, 7.

62 *A magyar főpapság köréből* 1904, 2.

63 Jauernik Nándor (1864–?)

64 Hanuszik László (1888–1976?)

65 Ez a nyomtatvány szintén Vigh Róbert gyűjteményének a része.

A SZÉCHENYI EMLÉKALBUM TARTALMA⁶⁶

1864. február 1. – báró Wenckheim Béla

1. lakoma – 1. emlékbeszéd⁶⁷..... 1. oldal

Tartozó kegyelettel szólamllok meg és emelem e serleget, melyet felejthetlen nagy hazánkfia, gróf Széchenyi István casinói egyesületünknek hagyományozott azon világos óhajtásával, hogy az évenként a magyar haza legnemesebb borával emlékére ürittessék ki.

Mindannyi tisztelőiből álló egyletünk ebbeli óhajtását igaz szivbeli készséggel teljesítve, e mai, ugy az évenkint tiszteletére rendezendő közebédek tartását közakarattal elhatározván, engem tisztelt meg ez uttal a kegyelet áldomás-pohara felköszöntésére, s emléke iránti hálatiszteletünk nyilvánítására.

Ha ez alkalommal feladatom lenne a dicsőült nagy férfiú felett emlékbeszédet tartani, a haza és nemzet iránt szerzett érdemeit elősorolni, tevékenységét, melyet utolsó lehelletéig a hazának szentele, ecsetelni: szerénységem e feladatot el nem vállalva, igyekeztem volna azt a szónoki tehetséggel legkitünőbbben megáldott egyik tisztelőjére átruházni; – de miután az 1860. évben a Magyar Akadémia által rendezett Széchenyi gyászünnepély alkalmával emléket a szónoklat és költészet remeklései virágokkal hinték körül, melyek hervadhatlanok lesznek – mint gróf D. E.⁶⁸ az Akadémia elnöke mondá, – és önök nem szónokot, hanem igaz tisztelőt és hű barátot kerestek emléke megünneplésére, – teljesitem eme reám nézve oly diszes tisztet, a midőn e serleget felemelve, hazafiui tisztelettel és kegyelettel hódolatunkat nyilvánítom azon nagy férfiú emléke iránt, kit a gondviselés annyi ritka tulajdonokkal, dicső névvel, nagy vagyonnal, lángésszel, és oly időszakban, a melyben nagy tulajdonok nagy dolgok követésére sikerrel felhasználtathattak, de oly mértékben áldott meg, hogy egy oly rendkívüli exceptionális állást foglalhatott el hazájában és nemzete közepette, a melyet csak azon felsőbb adományoknak nemes czélokra való fordítása és sikerteljes a haza és nemzet iránti érdek meg igazolhattak, a mint gazolták is; – nem volt ennél fogva bosszantó, sőt tiszteletreméltó azon nemes ambíciója, azon határtalan vágya, magát honfitársaitól megkülönböztetni, azokon felülemelkedni, mert nem alacsony hiuság, nem önző dicsvágy, és nem sértve a társadalmat, vagy ócsárolva a szerény hivatását maga körében tisztességesen teljesítő közönséget, a hazaszeretnek legmagasztosabb érzete sarkalta politikai pályája kezdetén, mint katonaviselt embert vitéz elszántsággal, azonnal elfoglalni azon állást, hogy hazája boldogságát, felvirágzását, faja megmentését, nemzete jövője biztosítását eszközölhesse.

Tanui valánk azon általános népszerűségnek, közbizalomnak, dicsőségnek, mely őtet a sirig követte, és bizonyosságot tehetünk, miként ezen ünnepeltség, mely őtet környezé, nem vala bitorlása mások érdemeinek, nem önző elfoglalása a minden honpolgár számára tárva álló dicsőség közös kincstárának: hanem hála, tisztelet, hódolat nyilvánítása a nemzet részéről, azon borostyán, melyet a hálados haza hű fiának homlokára tűzött.

Nem szándékom, sem feladatom – a mint emlitém – a dicsőült tevékenységét akár a köz-, akár a magánéletben követni, küzdelmeit, győzelmeit friss emlékezetökbe hozni, figyelmöket azon számos tanácsra, alkotásaira irányozni, melyeket csüggedést nem ismerő hazafisága, gondviselésszerű politikája teremtett; szólanak az emlékek és hirdetik halhatatlan dicsőségét, a merre csak fordulunk; szólanak azon nagy elvek, a nagyszerű igazságok, melyek a jelesbeknek tanulmányai, éltök fáradaimai valának, melyeket ők hasztalan hirdettek, de melyeket ő minden gyanusítások és előítéletek daczára bátor hazafiui meggyőződéssel, erős hittel a szabadság és haladás geniusza szeleinek neki eresztvén, a haza termékeny földjébe szétszórt, a nemzet fogékony keblébe elvetett, és ekkép azokat hazája törvényeivé átvarázsolta. Tekintsünk csak az emlékserlegre, azon egy pár szó, mely reá van vésve, egynéhány metszés, mely rajta ragyog, mennyi befejezett, általa alkotott közczélu munkát és intézeteket jellemez és nevez meg.

Van azonban egy intézet, melyet ez uttal különösen kiemelni, és mint ennek teremője iránt mindnyájunk nevében hálaelismerésünket nyilvánítani kedves kötelességemnek ismerem, és ez egyesületünk: a Pesti Nemzeti Casino.

Széchenyi egyletünket a közélet pályája első éveiben tervezé, s tevő le ennek maradandó talpkövét 1827. évben. — Voltak akkori időben többen, kik – a mint az ugyanakkor általa alakított lóverseny-egyletben csak frivolis időtöltést, angol utánzást, pénz- vagy díj-nyerészkedés célját, vágyát vélték szemlélni, holott ha eme ügyet is bárki egy kis figyelemre méltatja, kénytelenítettik elismerni, miként a lótenyésztés, nemesítés, a nemzet közvagyonának egyik igen lényeges ágának felvirágzását hathatósan és jó sikerrel előmozdította: ugy egyletünkben is csak magán kényelmet, s a kávéháznál némi tisztességesebb összejöveteli helyiség kellemait hitték általa kitűzve, nem fogván föl, miként ezen egyesületek általa nem egyedül mint czélok, hanem mint magasabb czélokhöz vezető eszközök állittattak fel, az akkori időkben annyira szétszórt erők egyesítésére, a hazánkban egyáltalában nem létező egyesületi szellemnek, nemzeti közléleknek ébresztésére, fejlesztésére, meggyökeresítésére; – miként egyletünk alakítása által a socialis politikának etiam extra muros vetette meg alapját; miként, ha figyelembe vesszük az általa kidolgozott alapszabályainkat, azoknak

66 Az oldalszámok a Széchenyi emlékalbum eredeti oldalszámaira utalnak.

67 ZICHY 1864, 6–14. és *A Nemzeti Casino évkönyve* 1902, 120–130. A beszéd szövege szöveghűen a Zichy-féle füzetből származik. ANKA 2010, 31–32. csak a rövidített változatot közli.

68 Dessewffy Emil (*A Nemzeti Casino évkönyve* 1902, 121.)

szellemét, szerintök mindenki soroztatás útján tagja lehet egyletünknek, már akkori időben kimondotta azon elvet, hogy nem egyedül a születés, cím, vagyon teszi a valódi nemest, és miként előrelátólag ez által minden osztályoknak sors, életmód, kaszták különbség nélkül összeolvadását a társadalmi socialis téren eszközölte, hogy azok politikailag is – a mint meg is történt egy erősebb nemzeti közös érdeknél fogva, mely mindent egyesít és nemzetek életöknek legfőbb biztositéka, – öszveforrassanak.

37 éve hogy fenáll casinoi egyletünk úgy mint alapítva vala, dicső és nehéz idők közepette, meg nem változtatva csak egy alapszabályát, szokásait, hivatását, társalgási modorát, nyitva minden becsületes embernek, elzárva a becs-telentől, fentartván, ápolván a társadalmi szabadság miveit szellemét, kölcsönös kötelességeit, kötelékeit, emelvén fővárosunk kellemeit, alkalmat, módot nyujtván sokaknak az élet többféle kellemeiben, élvezeteiben honossággal részesülhetni, melyeket tőlük mint egyes embertől a sors megtagadott volna, – például és mintául szolgálván azon számtalan a hazában alakult casino, kör és olvasó egyleteknek, melyek mindannyian felfogván Széchenyi szellemét, tiszteletben tartván emlékét, feladatul tüzték ki magoknak a nemzeti értelem lehető legnagyobb kifejtését, mint mind-annyi polgári erényeknek, a hazaszeretnek, közléleknek kutfejét, jelszavul tüzvé ki magoknak Széchenyi abbeli mondatát, szerinte azon egyesületekből fakad leginkább a haza jobbléte, melynek címje mindenkinek idő, pénz és észbeli tehetsége szerint a közjóhoz forrón és állhatatosan járulni, a mit ő tettel annyira bebizonyított, dicső és után-zásra méltó példáját adván az áldozatkészségnek, közlelketnek, közléleknek; ő tanita meg bennünket, hogy számos kis tehetség concentrációja óriási erő, és ez által ő nevelé, ő önté belénk azon önbizalmat, miként csak rajtunk áll és tőlünk függ, közérdekben alapuló egyesség és egyesítés által saját érzelmeink és tehetségeink által – az ő szavaival élve – Hunniát magasra emelni.

Ha egyebet nem is tett volna, az által, hogy az egyesületi szellemnek ezen legszelidebb, de egyuttal legnagyobb és leghatalmasabb emberek közti hatalomnak Ő vala ébresztője és ez által mindannyi hazánkban létező, maradan-dó, mind anyagi mind szellemi tekintélyt, áldást árasztó intézeteknek, egyleteknek – a m. tudós társaságtól kezdve, egész az agarász-egyletekig – ő vala teremtetője, alkotója; bizonyára eleget tett, hogy a nemzet örök hálával emléke iránt viseltessék, annál inkább mi, visszatérve casinói egyletünkre, kiknek annyi évek folytán alkalmunk vala an-nak sokféle kellemeit élvezhetni, már fiatal korunkban véle és hazánk jelesbjeivel érintkezésbe jönni, tanulmányos és annyira mulattató társalgásában részt vehetni, tiszteletünket irányában tanusithatni, és most mint öregeknek a fiatal nemzedékkel, melynek úgy mint nekünk, annak idejében szüksége van az eligazodásra, utbaigazításra, bá-torításra, szemlélhetni annak hajlamát, irányát figyelemmel kísérhetni, azokon gyönyörködni, kikben a közügyek és haza iránti áldozatkészséget, nemes hivatás szikráját sejtjük, kiknek dicső törekvéseit már jelenleg is a tiszta öntudat sugára melegíti, miglen majd a dicsőség szent tüze jutalmazandja, – lehetünk-e elég kegyelettel alapítónk iránt, kinek emléke szünet nélkül nagy kötelességek teljesítésére ösztönöz és hiv fel bennünket, mert nem elég jó hírünknek, nevünknek, hogy véle és utána éltünk, hivatásunk úgy élni le pályánkat tehetségünk szerint, mint ő élte le, akként szolgálni, oly készséggel áldozni a hazának, mint annak legernyedetlenebb napszámosa tevő ezt fáradhatatlan munkásságával.

Ösztönül és buzdításul szolgáljon nagy halottunk emléke az ifju sarjadéknak, mely bennünket nem sokára helyet-tesíteni fog s melynek friss, uj rugékony erejére, tevékenységére az annyira meglátogatott hazának oly szüksége van és mindinkább leend; ne hagyja el magát e nehéz időkben, ne kárhóztassa magát a fiatalsággal meg nem férhető életunt, közönbös, önző tétlenségre, ne mentse fel magát a közügyek iránti személyes felelőiségtől, ne engedjen magának pihe-nést küzdés nélkül, nyugalmat, melyet még ki nem érdemlett, ne riadjon vissza sikamlós pályától s oly veszélytől, me-lyet meg nem kísértett, ne hagyja szeplőtlen ifju lelkiületét a mostani század önző materialismus, empirismus mirigye által beszennyeztetni, mely az anyagi érdekek hajhászása és az arany borju imádása által megfosztani szeretné az ifju nemzedéket a nemesebb érzelmek malasztjától, a becsületszó szentsége, feláldozás, a lelkiismeret, az igaz hit cultu-sától, magasztos hódolatától: hanem emelje lelkiületét a nagy és dicső felé, érzelmeit egész a gyengéd büszkeségig, nemes ambícióig, bocsássa szabadon az ifjuság fellengős lelkesedései nemes szenvedélyeit, melyek ha áldozatokat is fogamzanak és szülnek, de egyuttal nagy dolgokat teremtenek és visznek véghez; szóval felfelé sziveinkkel a magasba, hol a halhatatlanság kezdődik, az éghez, hogy megmentsük a földet, melyet taposunk, de mely ápol és majdan eltakar, mely édes anya hazánk, ápolván, élesztvén az iránta minden jól készült szivben létező hűség, áldozatkészség szent tüzét, mert csak ekként róhatjuk le hálánkat, tartozásunkat a dicső hazafi iránt, csak így tanusithatjuk hódolatunkat a nagy halott dicső multja felett.

A mi engem illet, már fiatalkoromban valék oly szerencsés kegyes pártfogásában részesülni, későbbben barátságát megnyerni; környezetében mindinkább megtanultam hazafiui erényeit, közügyeknek szentelt buzgó tevékenységét, küzdelmeit becsülni, szerencsémnek tartván, mint utolsó napszámos, homokot hordhatni azon alkotásainál, melye-ket az ő geniusza tervezett és practicus eszével megfontolva minden lépteiket, mint az ügyes hajós az ég boltozatát, csak az eredményt keresve, ildomosan egész a féltékenységgig, véghez is vitt, és ha mindenkor, minden időkben fel nem fogtam szellemét az annyira bonyolódott viszonyaink között, olykor szóval ki nem fejezhető, csak sejthető cél-jait, utógondolatjait: úgy azt hiszem, hogy tiszteletem csak legnagyobb jelét az által tanusitom, ha most érettebb ko-romban összefoglalva egész élete működéseit, politikáját, több rendbeli tévedéseimet elismerve, azokat ünnepélyesen bevallom, ismételvén koszorus költőnknek szavait:

El kelle buknunk, – haj, minő tanulmány!
Meg kelle törnöd – oh mily áldozat,
Hogy romjaidra s romjainkra hullván,
Adjunk Igaz! te néked igazat.

Reménynyé váljon és tanulmányul szolgáljon emlékezete hazánk e nagy és hű fiának, ki nemzetünk dicső és bölcs tanácsadója, reformátora, de egyuttal moderatora vala, a haladásnak ép oly mértékben egész a vakmerőségig bátor szivü hőse, a mily mértékben mérsékelt és ildomos tudott lenni szükség esetében, mindannyiszor politikai bátorsággal, nyílt sisakkal, népszerűsége tetőpontján, mely élete büszkesége vala, annak kockáztatásával, feláldozásával, míg lelke és szive össze nem tört, szembe szállván, elébe állván a tulbuzgó hazafiság dagályának, rohanó árjának, ha azt hazája és alkotmánya védgátjaira veszélyeseknek sejtette, hitte.

Áldott legyen emléke! az ő szelleme, a gondviselés védangyala lebegjen művein és engedje, hogy a mint vésztsejtő jóslatai teljesedésbe mentek, úgy hazánk jobb jövője és fenmaradása feletti jóslata teljesüljön. Akarja azt így a Mindenható. Nekünk pedig adjon erőt, kitartást, türelmet, önmegtagadást, szellemi bátorságot, lelkiismeretes ildomosságot, szükség esetén vitéz elszántságot, hogy az általa megkezdett ösvényen és kijelölt eszközökkel nemzetünk fenmaradását s anyahazánk annyira veszélyeztetett önállását becsülettel megmenthessük.

És most, midőn e fohászainkat az éghez felemelnők, elfogódtan a ravatala körül támadt érzelmektől, mintha azt hinnők, sejtenők, hogy szelleme még jelen van s hallgatja a szavakat, melyek róla szólnak és kedvesen fogadja kegyeletünk adóját, emléke dicsőítését, ünnepélyes consecrátióját: – felhivlak titeket, kedves barátim, hogy felemelkedve helyeitekről, felemelve az emlékkerlegből megtelt poharaitokat, azokat századunk első magyarja, a haza hű, dicső fia s legernyedetlenebb napszámosa – gróf Széchenyi István nagy halottunk emlékére hazafiui lelkesedéssel és baráti kegyelettel, de síri csendben, velem együtt ürítsétek ki!

1865. február 3. – Szentiványi Károly	
2. lakoma – 2. emlékbeszéd	2. oldal
1866. február 20. – Wartenbergi gróf Waldstein János	
3. lakoma – 3. emlékbeszéd – nem maradt fent	4. oldal
1867. február 7. – Laczkovics József	
4. lakoma – 4. emlékbeszéd – nem maradt fent	4. oldal
1868. február 7. – Laczkovics József	
5. lakoma – 5. emlékbeszéd – nem maradt fent	4. oldal
1869. február 14. – Nagykárolyi gróf Károlyi György	
6. lakoma – 6. emlékbeszéd – nem maradt fent	4. oldal
1870. február 7. – Nagykárolyi gróf Károlyi György	
7. lakoma – 7. emlékbeszéd – nem maradt fent	4. oldal
1871. március 7. – Nagykárolyi gróf Károlyi György	
8. lakoma – 8. emlékbeszéd – nem maradt fent	4. oldal
1872. március 3. – Szentiványi Károly	
9. lakoma – 9. emlékbeszéd	5. oldal
1873. február 19. – Székhelyi Mailáth György	
10. lakoma – 10. emlékbeszéd	6. oldal
1874. március 3. – Nagykárolyi gróf Károlyi György	
11. lakoma – 11. emlékbeszéd – nem maradt fent	8. oldal
1875. március 1. – Székhelyi Mailáth György	
12. lakoma – 12. emlékbeszéd – nem maradt fent	8. oldal
1876. február 21. – Székhelyi Mailáth György	
13. lakoma – 13. emlékbeszéd – nem maradt fent	8. oldal
1877. február 26. – Bessenýői és örvendi Beöthy Ákos	
14. lakoma – 14. emlékbeszéd – nem maradt fent	8. oldal

1878. február 10. – Nagyapponyi gróf Apponyi Albert 15. lakoma – 15. emlékbeszéd	9. oldal
1879. február 17. – Pécsújfalusi gróf Péchy Manó 16. lakoma – 16. emlékbeszéd	11. oldal
1880. február 17. – Zichy Antal 17. lakoma – 17. emlékbeszéd	14. oldal
1881. február 7. – Jókai Mór 18. lakoma – 18. emlékbeszéd	17. oldal
1882. február 13. – Sárvári és felsővidéki gróf Széchényi Pál 19. lakoma – 19. emlékbeszéd	21. oldal
1883. február 12. – gróf Dessewffy Aurél 20. lakoma – beszéd elmaradt	22. oldal
1884. február 10. – báró Radvánszky Béla 21. lakoma – 20. emlékbeszéd	23. oldal
1885. február 2. – gróf Keglevich István 22. lakoma – 21. emlékbeszéd	27. oldal
1886. február 14. – gróf Széchenyi Béla 23. lakoma – 22. emlékbeszéd	30. oldal
1887. február 6. – gróf Tisza Lajos 24. lakoma – 23. emlékbeszéd	34. oldal
1888. február 4. – Nagykárolyi gróf Károlyi István 25. lakoma – 24. emlékbeszéd	37. oldal
1889. március 25. – Nagykárolyi gróf Károlyi István 26. lakoma – 25. emlékbeszéd	41. oldal
1890. február 4. – báró Lipthay Béla 27. lakoma – beszéd elmaradt	42. oldal
1891. február 2. – Nagykárolyi gróf Károlyi István 28. lakoma – 26. emlékbeszéd	42. oldal
1892. február 22. – Nagyapponyi gróf Apponyi Albert 29. lakoma – 27. emlékbeszéd	44. oldal
1893. február 5. – Zichi és vásonkeői gróf Zichy Géza 30. lakoma – 28. emlékbeszéd	48. oldal
1894. február 11. – gróf Zichy Antal 31. lakoma – 29. emlékbeszéd	52. oldal
1895. február 3. – Zichi és vásonkeői gróf Zichy Jenő 32. lakoma – 30. emlékbeszéd	55. oldal
1896. február 2. – Vajai báró Vay Béla 33. lakoma – 31. emlékbeszéd	58. oldal
1896. április 12. gróf Széchényi István lovas képének leleplezése alkalmából tartott beszédek gróf Zichy Jenő, Pállik Béla festőművész által megfestetvén Gróf Széchényi István lovasképét, azt a következő beszéd kíséretében adta át a Nemzeti Casinónak gróf Esterházy Mihály az igazgatóság nevében a következő beszéd kíséretében vette át a képet	60. oldal 60. oldal

1897. február 7. – Szemere Miklós de genere Huba
34. lakoma – 32. emlékbeszéd 62. oldal

1898. február 6. – gróf Bethlen András
35. lakoma – 33. emlékbeszéd 65. oldal

1899. február 5. – gróf Zichy János
36. lakoma – 34. emlékbeszéd 69. oldal

1900. február 4. – Sárvári és felsővidéki gróf Széchenyi Imre
37. lakoma – 35. emlékbeszéd 72. oldal

1901. február 3. – Beöthy Ákos
38. lakoma – 36. emlékbeszéd 76. oldal

1902. február 2. – Vécsey Tamás
39. lakoma – 37. emlékbeszéd 80. oldal

1903. február 2. – gróf Mailáth József
40. lakoma – 38. emlékbeszéd 84. oldal

1904. február 7. – gróf Széchenyi Emil
41. lakoma – 39. emlékbeszéd 88. oldal

1905. február 12. – Pusztaszentgyörgyi és tetétleni Darányi Ignác
42. lakoma – 40. emlékbeszéd 94. oldal

1906. február 4. – Sárvári és felsővidéki gróf Széchenyi Viktor
43. lakoma – 41. emlékbeszéd 98. oldal

1907. február 3. – Galanthai gróf Esterházy Móríc
44. lakoma – 42. emlékbeszéd 106. oldal

1908. február 2. – Földeáki Návay Lajos
45. lakoma – 43. emlékbeszéd 108. oldal

1909. február 7. – őgróf Pallavicini György
46. lakoma – 44. emlékbeszéd 112. oldal

1910. február 6. – Losontzi gróf Bánffy Miklós
47. lakoma – 45. emlékbeszéd 114. oldal

1911. február 5. – Mezőssy Béla
48. lakoma – 46. emlékbeszéd 120. oldal

1912. február 4. – Berzeviczei és kakaslomniczi Berzeviczy Albert
49. lakoma – 47. emlékbeszéd 124. oldal

1913. február 2. – Széki gróf Teleki Pál
50. lakoma – 48. emlékbeszéd 129. oldal

1914. február 1. – dr. Wekerle Sándor
51. lakoma – 49. emlékbeszéd 132. oldal

1915. február 7. – Csikszentkirályi és krasznahorkai gróf Andrássy Gyula
[50. emlékbeszéd – közgyűlésen] – lakoma elmaradt 137. oldal

1916. február 6. – Rádai gróf Ráday Gedeon
[51. emlékbeszéd – közgyűlésen] – lakoma elmaradt 144. oldal

1917. február 4. – Berzeviczey és kakaslomniczi Berzeviczy Albert
[52. emlékbeszéd – közgyűlésen] – lakoma elmaradt 147. oldal

1918. február 3. – dr. Jankovich Béla
[53. emlékbeszéd – közgyűlésen] – lakoma elmaradt 152. oldal

1919. február 2. – gróf Széchenyi Emil
[54. emlékbeszéd – közgyűlésen] – lakoma elmaradt 156. oldal

1920. február 1. – Uzoni gróf Mikes János püspök
[55. emlékbeszéd – közgyűlésen] – lakoma elmaradt 159. oldal

1921. február 6. – Perényi báró Perényi Zsigmond
52. lakoma – 56. emlékbeszéd 163. oldal

1922. február 5. – gróf Széchenyi Emil
53. lakoma – 57. emlékbeszéd 168. oldal

1923. február 4. – Zichi és vásonkeői gróf Zichy János
54. lakoma – 58. emlékbeszéd 170. oldal

1924. február 3. – báró Prónay György
55. lakoma – 59. emlékbeszéd 175. oldal

1925. február 1. – gróf Somssich László
56. lakoma – 60. emlékbeszéd 180. oldal

1926. február 7. – Berzeviczei és kakaslomniczi Berzeviczy Albert
57. lakoma – 61. emlékbeszéd 184. oldal

1927. február 6. – József főherceg
58. lakoma – 62. emlékbeszéd 188. oldal

1928. február 5. – Nagyapponyi gróf Apponyi Albert
59. lakoma – 63. emlékbeszéd 193. oldal

1929. február 3. – Beöthy László
60. lakoma – 64. emlékbeszéd 199. oldal

1930. február 2. – gróf Klebelsberg Kuno
61. lakoma – 65. emlékbeszéd 205[!206]. oldal

1931. február 1. – Rakovszky Iván
62. lakoma – 66. emlékbeszéd 215[!216]. oldal

1932. január 31. – gróf Bethlen István
[67. emlékbeszéd – közgyűlésen] – lakoma elmaradt 226[!227]. oldal

1933. január 29. – Herczeg Ferenc
[68. emlékbeszéd – közgyűlésen] – lakoma elmaradt 234[!236]. oldal

1934. február 4. – gróf Károlyi Gyula
63. lakoma – 69. emlékbeszéd 239[!241]. oldal

1935. február 3. – Baráthi Huszár Aladár
64. lakoma – 70. emlékbeszéd 244[!246]. oldal

1936. február 2. – Walkó Lajos
65. lakoma – 71. emlékbeszéd 251[!253]. oldal

1937. február 7. – dr. Ravasz László
66. lakoma – 72. emlékbeszéd 257[!259]. oldal

1938. február 6. – gróf Hunyady Ferenc
67. lakoma – 73. emlékbeszéd 266[!268]. oldal

A DÍSZALBUMBAN NEM SZEREPLÓ KÉSŐBBI BESZÉDEK⁶⁹

1939. február 5. – Szüllő Géza⁷⁰

68. lakoma – 74. emlékbeszéd⁷¹

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Királyi Fenség!

Uraim!

Két évtized óta Magyarországon a nyilvánosság előtt először szólalok fel, mint szabad magyar. Hosszú politikai multam megedzette idegeimet, de ebben a pillanatban mégsem tudok úrrá lenni érzelmeimen és nem tudom tagadni, hogy a meghatottság érzete fog el akkor, amikor szemtől szemben állok a Legnagyobb Magyar emlékét jelképező serleggel és a Nemzeti Casino tradíciókkal megszentelt falai között magunk közé idézem alapítónknak, Széchenyi Istvánnak emlékét.

Nagy szó ez: „Szabadság”. Maga Széchenyi írja a naplójában: „A szabadságot többnyire csak akkor becsüljük, amikor már nem vagyunk szabadok, vagy a szabadságot végtelen nagy áldozatokkal kellett megvásárolnunk. Ha a szabadsággal együtt nővünk fel és fáradság nélkül jutunk hozzá, nem is becsüljük meg eléggé”.

Nehéz meghatározni, mi a szabadság. Erkölcsi javaknak szavakkal való körülhatárolása majdnem lehetetlen. Talán legjobban határozta meg gróf Teleki Pál, aki azt mondotta egészen lakonikusan, hogy szabadság az, „ha jól érezzük magunkat.”

Ha nem mondhatom el azt, amit gondolok, ha nem dalolhatom el azt, amit akarok, ha körül kell néznem, mielőtt megnyilvánulok, ha érzem, hogy szavaimat kihallgatják és továbbadják azok, akik részére el nem mondtam, ha minden cselekedetünkben ott van egy láthatatlan valami, a malaise, ami gátolja a léleknek a szabad felemelkedését: ez azaz atmoszféra, amelyet nem tűr a magyar! A magyarnak a szabadság olyan, mint a növénynek az oxigén: ha nincs meg, elhal és megélni nem tud. Mi turániak vagyunk, a turáni lovas egyedül portyázik, egyedül jár, egyedül keresi meg a kiutat. Bízik önmagában, de mindig egyedül van. Az, aki nem érti meg a pusztai szabad népnek a lelkivilágát, szabadosságnak veszi azt, ami a szabadságnak a törekvése; fegyelmezetlenségnek és engedetlenségnek az önbizalmat.

A magyart kevés szóval, itt a Casinóban hallottam legszebben jellemezve, három évtizeddel ezelőtt Pallavicini György őrgróf mondotta egy Széchenyi-lakomán: „A magyar nemes, mert nemesen cselekszik; magyar, mert ősi nyomdokokba lép.”

Ez az 1939. évi Széchenyi-lakoma áldozás Széchenyi emléke előtt, Szentáldozás! Áldozás előtt lelkiismeretvizsgálás szükséges; nézem tehát azt, hogy van-e bűnünk, ha van, miben áll a bűnünk, mit kell töredelmesen megbánnunk és milyen penitenciát kell tartanunk arra, hogy megtisztulva kezdhessünk új életet.

A multtal nem akarok hosszasan foglalkozni, mert ha lett volna is bűnünk, eleget levezekeltette velünk azt a sors, de itt akarok hangot adni annak, hogy nem érzem a lelkiismeretkutatás után magunkat bűnösnek abban, amit szétدارabolásunk okának állítanak, hogy mi el akartuk volna venni bármely hazánkba bevándorolt vagy letelepített népfaj nemzeti jellegét. Budapest környékén és az ország minden megmaradt részében most is szabadon megtartotta nemzetiségét és nemzeti öntudatát a német, a szlovák, a román és a többi faj, mert nemzetiségeivel szemben két faj volt mindig türelmes: a magyar és a török.

A magyarokat mindig áthatotta az a tudat, ezt hirdette a nemzetiségi kérdésben Széchenyi István, hogy attraktív erővel csak úgy tud hatni a magyar, ha nagylelkű. „Hogy pedig legyen ok magyarul beszélni és azt nem erőltetve, de szívesen cselekedhesse mindenrendű, mindenhitű; terjesszessék Hunnia határai között a magyar alkotmány áldása mindenkire, úgy hogy abból a legkisebb se legyen kizárva” (Kelet népe).

Széchenyi István hirdette 1842. november 27-én a nemzetiségi kérdésben, hogy a magyar nemzetiség diadalát ebben a sokféle fajból összetett államban egy dologgal tudja csak elérni és ez a szellemi felsőbbbség, az elitizmus. Széchenyi tűzte ki elének azt a célt: „ne keressük nemzetünknek erejét egyebütt, mint saját személyes erényeinkben és lelki felsőbbbségünkben”, „nekünk a civilizáció minden kincsét meg kell szereznünk, mert civilizáció nélkül vagy bukni fog vérünk, vagy sovány sasként ülhet a civilizációtól elszigetelt szikla kúpján a magyar.” „Engem soha nem ijesztett csekély számunk. Fennmaradásunkért csak az esetben rettegtem, mert fajtánk anyagi és szellemi léte oly felette könnyű.”

Nem akarok a nemzetiségi kérdéssel hosszasan foglalkozni. Állítom, nem a nemzetiségi politikánk volt a hibás, nem ez eredményezte szétدارabolásunkat. Akár kiegyezéssel követtünk volna a nemzetiségekkel, amit

69 A beszédek szövege szöveghűen A Nemzeti Casino évkönyveiből származik. ANKA 2010. is innen közölte őket.

70 A borsai Szüllő család címere, Magyar Nemzeti Levéltár, HU-MNL-OL-P 648-19. sz.-16. [részlet]

71 A Nemzeti Casino évkönyve 1939, 117–130. és ANKA 2010, 363–371.

Eötvös József és Tisza István hirdetett, akár pedig az erős amalgamizálási politikát akartuk volna folytatni, amit Bánffy Dezső és Tisza Kálmán hirdetett, egyre ment volna, ha fajokban a nemzeti öntudat dinamikussá válik, azt nemzetiségi engedményekkel többé megoldani nem lehet. Különböző nemzetiségekben élő erős államot fenntartani csak úgy lehet, ha nemzeti társadalmat teremtünk, amire pedig közjogi nehézségeink miatt nem volt időnk.

Az új generáció lekicsinyli közjogi harcainkat, szörszálhasogatásnak látja küzdelmeinket, ám nincs igaza. Államiságát, nemzetállamiságát akarta megtartani az Árpádok kihalása után, királyaival szemben a magyar. Minél intenzívebb erejű lett a többé nem nemzeti dinasztiák ereje, annál inkább erősödött a nemzeti repercussió! Egész röviden, a Habsburg-ház fénykorában a helyzet ez volt: A köznemesség nem tudott szűk látköréből kimenekülni, „im engeren Raum verengert sich der Sinn” s a köznemesség nem tudott mást, csak a corpus jurist; a főnemesség mindent tudott, csak a corpus jurist nem; a dinasztia kamarillája egyiket sem és ezt úgy hívták, hogy: kormányzás.

Széchenyi látta ezt, látta, hogy a dinasztiára szüksége van nemzetének; látta azt, hogy a dinasztiának is szüksége van nemzetére és ennek a célközösségnek fenntartására adta oda magát; vagyonát, szívét, eszét, geniejét. Széchenyi tudta, hogy csak nemzeti társadalom tehet egységgé egy államot. Magyar felfogás szerint azonban az állam nem öncél, mint ezt az újabb teoretikusok tanítják. A magyar alkotmány ugyanazon a csapáson haladt, mint az angol alkotmány; az állam nem egyéb, mint a nemzetnek hatalmi kerete. A cél a nemzet és nem az állam!

Az állam célja nem az állampolgárok életének kellemetlenné tétele. Ez benne van az angol józan észben és a magyar józan észben is, amely mindig a központosító államhatalom gondolata ellen küzdött. Ezért teremtette meg kezdetől fogva a megyéket a magyar alkotmány, éppen úgy, mint az angol a country-kat, és ezért teremtette meg a parlamentáris szisztémát, amelyben a nép akarata a többségnek az akarata, és a nemzet tanácskozás útján szabályozza az államnak az életét.

Ebben a magyar észjárásban nagy törést jelentett az, hogy 1848-ban a magyar nemzetet letérítették ezeresztendő alkotmányos útjáról a Bach-szisztémának nevezett idők, amikor Széchenyi Istvánnak a szerepe olyan kiegyenlítő s a magyar nemzetnek az ősi jogaihoz való ragaszkodását olyan gyönyörűen kifejtő volt. Ha az Ein Blick című röpiratát olvassuk, abban a magyar lélek lüktetését érezzük, amely tiltakozott az ellen, amit be akart hozni az osztrák egységesítő szellem, az az osztrák szellem, amely ellen a magyar mindig állást foglalt. Ez az idő azonban megerősítette a bürokráciát és az 1867-es kiegyezésnek abban volt a nagy hibája, hogy 1867 után nem a magyar patrimoniális jelleget élesztették újra fel, hanem az abszolutizmus etatisztikus szervezetét tartották fenn. Megteremtették így a bürokráciát. A bürokrácia mindig öncélúvá válik és öncélúsága által elválzik a nemzet-államnak a céljától; ez az összekeveredés és elválás teremti meg azután a nemzet tagjai és az állam bürokratikus öncélúsága között a díszharmóniát.

A bürokrácia keverte össze a maga célját az államnak a céljával, azonosítani akarta a maga hatalmát az állam hatalmával; ez teremtette meg azt a helyzetet, hogy a nép összekeverte a rossz szolgabíró a rossz állammal, és ezért lett nálunk a nemzetiségi kérdés is közigazgatási kérdés.

Ebből mi a tanulság Uraim?! Az, hogy ha nemzeti államban akarunk élni, ma is vissza kell térnünk őseink tradíciójához, amelynek legnemesebb képviselője volt Széchenyi István és vissza kell utasítanunk a magyar nemzet fennmaradása érdekében minden olyan törekvést, amely a nemzeti tradícióval szemben idegen forrásokból táplálkozó idegen ideológiát akar nekünk áfiumként beadni. Széchenyi mondja: „A magyar nem akar lenni egyéb alkotmányos magyarnál, s a magyarnak nem szabad elfelednie, hogy nem magányosan él ezen a világon”.

A mai ideológiáknak a szavait nem tudom használni. Ezek a szavak: élettér, vetület, dacos téglahordó, sík, vonalvezetés, increscencia, disszimulálás, szuperexpanzibilitás. Ezek távol maradnak a mi eszünk járásától.

Én nem tudok megbarátkozni ezzel a szóval, hogy „Lebensraum”, mert állítom, hogy ezt úgy hívják magyarul, hogy „Haza”. Engem úgy tanítottak, hogy: „ez a föld az, melyen annyiszor apáink vére folyt”, nekem úgy tanították, hogy „ez a föld, amelynek minden hantja a mi őseink porrá lett szívének a hamvaiból támadt”, hogy ez a föld nekem nem „Lebensraum”, de ez az, amelyen nekem „élnem és halnom kell!”, s amely nélkül én sem élni, sem meghalni nem tudok, de amelynek minden egyes tagja Szent István koronájának a részese és amelyet mi nem vagyunk hajlandók kiadni senki kedvéért, senkinek Lebensraumul azért, hogy más ideológiák szerint a határokon felüli gondolatnak szolgáljon fizikai bázisul. Az én Hazám az enyém: Senki másé. Ez a sacro egoismo.

Lehet, hogy nagy különbség van a fiatalok és az öregek észjárása között, azt azonban nem tudom elismerni, hogy a logika szabályait a kortól tegyük függővé. A kétszer kettő négy volt 11 éves koromban és a kétszer kettő négy hatvanéves koromban is. Éppen ezért én nem tudok sem most, sem azelőtt, sem soha nem tudnék másképpen gondolkodni, mint „a haza” szempontjából, és éppen ezért nézem azt, hogy ennek a hazának az épségéért, ennek a hazának a fennmaradásáért maradék nélkül megteesszük-e kötelességünket, Széchenyi szellemét nem tagadnánk-e meg, ha letérnénk nemzeti államunk függetlenségi alapjáról és beállanánk egy olyan irány zászlaja alá, amely az államhatároknál elfogadná azt a tanítást, hogy „a határ az az energiák kérdése” és lemondana arról az elvről, hogy az állam szuverénitása mások beleavatkozását saját sorsunk vitelére nem tűrheti el.

Újból idézem Széchenyit: „A magyar nem akar lenni egyéb alkotmányos magyarnál.”

Kérdem tehát, ha mi magyarok, lemondva minden kritikáról, egyirányú parancsra tennénk fegyelmezetten - ahogyan kívánják: az egyéniség teljes lábbaltiprásával - eleget és masírozunk, masírozunk, nem tudván, hogy hová, követnénk-e Széchenyit? vagy pedig akkor élünk őseink hagyományaihoz és Széchenyi tanításához híven, ha együtt-

tesen meghányjuk-vetjük minden egyes cselekedetünket, követjük a vérszerződésnek a szabályait, hogy „amit közös erővel szereztünk, azt közös erővel tartjuk meg”, „magunk közül választunk ki vezért, akit követünk, de sem a vezér nem más, mint mi, sem mi nem vagyunk mások, mint a vezér, aki primus inter pares, akinek mi engedelmeskedünk azért, mert tiszteli azt, amit mi akarunk, és ez a Haza.

Ha a világhistóriában végignézzük a magyaroknak a szerepét, ott látjuk a magyar faj bölcsességének nagyságát, hogy őseink, ha diadalt arattak, a győzelemben mérsékletet tudtak tartani; ha megverték őket, belátták a megveretésnek a következményeit; de mindig tanácsot tartottak, mert fékezte őket a nemzetben levő alkotmányos fék, amelyet úgy hívnak, hogy parlamentarizmus. Ezt a gondolatot nem érti meg Középeurópában más, csak a magyar s Európában az angol, mert parlamenti szisztémája igazában csak ennek a két nemzetnek volt. Olyan önkényes nagyurat, mint XIV. Lajos volt, vagy a spanyolok uralkodói, vagy mint amilyenek Olaszország tyrannusai voltak, Magyarország nem ismert soha. A bölcs belátásnak az alapja a parlamentarizmus, a tanácskozás s ezért ragaszkodunk hozzá mi éppen úgy – mert hiszen a nemzetszabadságnak ez a záloga – mint ahogy ragaszkodott hozzá Széchényi István.

Széchényi István típusa volt annak a Magyarnak, amire törekedni kell ma is. Széchényi István kitermelte a magyarságnak legnemesebb fine fleur-jét, mert a magyar egy differenciált nép. „A Stádium”-ban írja: „Én egyenesen megvallom, hogy testestül-lelkestül az aristocratiai principium pártolója vagyok. Ez semmi egyebet nem jelent, mint a „legjobbak kormányát”, hol t. i. egyedül az ész, igazság s erény istenei parancsolnak. Becsültessék az ész, az igazság és erény dísze mindenkor; akár a fejedelem, akár a legutolsó jobbágy, akár a legvénebb, akár a legfiatalabb lelkét ékesíti is az.” A magyar nem ismeri azt a kifejezést, amit úgy hívnak a mostani új ideológiákban élők, hogy „osztálynélküli társadalom”, ami maga egy contradictio in adjecto, mert állom a tételt, hogy osztálynélküli társadalom nincs. A társadalom nem egyéb, mint az embereknek a rétegződése, mert rétegződés van. Aki ezt negálja, az nem ismeri az életet és nem ismeri a magyar természetét. Éppen abban van a magyar nemzetnek egyik nagy feszítő ereje és nagy emelkedési képessége, hogy igenis rétegződni kíván és negálja a teljes egyenlőséget. Ezért nem tudtunk mi, Magyarok, belenyugodni Csehszlovákiában a „kisebbségi” helyzetbe, mert ott a demokrácia félremagyarázásával akarták kiölni lelkünkől a legnemesebb érzést, a hazafiságot, és az egyenlőséget hirdetve akarták kiirtani a differenciált személyiségi öntudatot belőlünk, hogy így amalgamizáljanak minket s öljék meg nemzetiségünket. Hogy ez nem sikerült, ennek oka a magyar faj elitté válni akarása volt. Hirdettem, hogy nem félek addig az elnemzetlenítéstől, amíg a magyar külön akar lenni másnál; s amíg a magyar nem mond le öntudatos büszkeségéről. Ennek záloga lett az, hogy az elit magyar attraktív lett. Láttam sok csehet, aki boldog volt, ha magyarnak nézték; de nem láttam magyart, aki örült volna, ha őt csehnek nézték. A gleichschaltolással, az egyenlőséggel az eszményi emelkedési vágy, a hatalom vágya hal ki, pedig a nemzeti élet annyi, mint imperium. Egyenlőségi vágy lefelé a magyarban nem volt sehol és soha, felfelé a bátorság és a meg nem ijedés meg volt mindig.

Ezt egy példával akarom illusztrálni, mert hiszen a sors népszónokká tett és így sokszor képekben kell beszélnem. Amikor a magyar nemzet szabadságában sértetten érezvén magát, Ferenc császárnak abszolutisztikus uralma alatt, a megyék feliratokat intéztek a bécsi kancelláriához, Bars vármegyének a megnyilatkozása a kormányra nézve sértő volt, nyéki Németh József, aki Pozsony megyéből származott és a Causarum regalium direktora volt, felhívást kapott a bécsi kancelláriától, hogy emeljen vádat Bars vármegye követe ellen. Németh József ellenszegült, Koháry herceg kancellár azonban kijelentette, hogy a császár változatlan akarata az, hogy meg kell kezdeni a felségárulási pert. Néhány nap múlva Németh átnyújtotta munkáját Ferenc császárnak. A tényállás mesterileg volt előadva, következett a zárindítvány, amelyben hivatkozás történt az ország törvényeire. Itt azonban azokon a helyeken, amelyeknek meg kellett volna jelölniök a törvényeket, a császár csak üres helyeket talált. Haragosan pillantott a császár Németh Józsefre, aki kijelentette, hogy azt írta, amit tud. Amit nem tud, azt nem írhatja, mert olyan törvény Magyarország Corpus Jurisában nincs, amely a lelkiismeret szabadságát korlátozná. „Tudja, hogy a fejével játszik?!” – kérdezte a fejedelem. – „Tudom, – felelte Németh nyugodtan – hanem hazám törvényeit s királyom becsületét többre becsülöm, mint a fejemet!” Ez az úr!

Minket, a Nemzeti Casinót, Széchényi István azért hozott létre, hogy a társadalomban irányító szerepet vigyünk abban a tekintetben, hogy a magyar úri gondolkozásnak legyünk a letéteményesei. Ezt a szerepet akarjuk tovább vinni, függetlenségünket fel akarjuk használni akkor, amikor a társadalmat újból és újból figyelmeztetjük arra, hogy nincs a társadalomnak más kötelessége, mint hogy magyar legyen és fenntartsa a nemzetnek a génuszát, amely nem volt szolgalelkű, nem volt egyéb sohasem, mint szabadságszerető, uri és magyar!

A lelkiismeretvizsgálat után hozzá merek nyúlni meg nem reszkető kézzel a Széchényi István emlékére teremtett serleghez, amelyen rajta van a Széchényi család címere; a fehér galamb csőrében a zöld olajág, a magasán szárnyaló fekete sas és alatta jelmondat: Si Deus pro nobis quis contra nos!, magasra emelem fel, az ország kormányzójának jelenlétében és hangosan kiáltom bele a közvéleménybe; átalakítva Széchényi István e szavait, hogy „Magyarország nem volt, hanem lesz”, úgy, hogy:

Magyarország olyan lesz, mint volt! Nagy, hatalmas, független és szabad Magyarország!

1940. február 4. – gróf Jankovich-Bésán József⁷²

69. lakoma – 75. emlékbeszéd⁷³

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Királyi Fenség!

Uraim!

Egész Európa felett nehéz felhők, szörnyű vérontás lesz... írja Széchenyi naplójában.

Ilyen európai zivatar peremén él ma is kicsiny nemzetünk.

Mindnyájan felvetjük a kérdést: mitévők legyünk? Mit hoz a jövő

Kevesen vagyunk magyarok! És mert kevesen vagyunk, fokozatosan kell vigyáznunk nemzetünkre. Ezt a feladatot – úgy vélem – akkor teljesíthetjük ma legjobban, ha a jelen problémáit minél kevesebbet taglaljuk, hanem magunkba szállva kutatunk nagy multunkban, hogy annak tanulságai szabjanak irányt a jövőbeni cselekedeteinknek. Ezért tehát a multat és csakis a multat idézem én is ma, amikor Széchenyi emlékének hódolok.

Minden kor kitermeli a maga nagyjait, de korszakot csak azokról nevezünk el, akik arra ráütötték egyéniségüknek örök bélyegét.

Széchenyi korszakával, eszméivel, küzdelmeivel, életével és sorsával foglalkozom, hisz: Széchenyi élete az örök magyar élet és az Ő sorsa az örök magyar sors.

A kort gyakran egyes kiragadott epizódok jellemzik legjobban, melyek rávillantanak a megoldásra váró nagy feladatokra.

A nagy francia forradalom hatásai a rendi Magyarországon alig váltak érezhetővé. Azonban ébredszik már nemzeti öntudatunk, csiszoljuk elhanyagolt nyelvünket és kutatjuk ősi eredetünket.

Így fedezzük fel rokoni kapcsolatunkat a finn nemzettel, miáltal még nagyobb rokonérzéssel és aggódó csodálattal kísérvük e kis bátor nép hősi harcát az orosz óriással 1809-ben.

Mint serdülő ifjúval találkozunk Széchenyivel a győri csatában. A csatát a nemesség katonailag elveszti ugyan, de politikailag megnyeri, félreérthetetlen választ adván Napóleonnak schönbrunni proklamációjára: mert a magyarság mindig kész volt a Kelet ellen megvédeni a Nyugatot, de azonnal szembefordul vele, – ez esetben a francia császárral – amikor észreveszi, hogy ez – bár baráti álarchban – idegen módszereket akar akár nyíltan ráerőszakolni, akár suba alatt becsempészni.

Széchenyi a leipzigi csatában méltóan képviseli egész nemzetét. De már egy év múlva mintha megelégtelt volna az Északnak minden zordságát, örömmel siet új állomáshelyére, a művészetek honába Olaszországba. Itália derűs kék ege, vidám élete, lakóinak természetes szívessége és könnyed modora jobban megfelel a melegséget, a közvetlenségét megkívánó impulzív magyar lelkének.

A napóleoni háborúk után következett hazánk építő korszaka, Széchenyi alkotó kora.

Az alkotmányos élet a reformkorszak jegyében áll. Az országgyűlést sorban foglalkoztatja az úrbériség, jobbágság, az ősiség, a közteherviselés és a nemzetiségi kérdés. Ezen életbevágó kérdések tárgyalásának menetében robban ki a júliusi francia forradalom, melyet még az év szeptemberében követ Osztrólenka. A lengyelek hősie harca és tragikus bukása az egész magyarságban mély részvétet kelt és ennek ad kifejezést Deák is az országgyűlésen hangsúlyozva, hogy a szerencsétlen nemzetet a lehetőség szerint segítnünk kell!

A nyugati liberalizmus – eszméinek terjedésével – feltartóztathatlanul belesodorja Európát és ezzel hazánkat is a forradalomba.

Széchenyi korszaka lezárul!

Ezen kis jelenetekből is már kibontakozik a kor három nagy problémája. Nevezetesen: 1. Nagy európai átalakulások, hol országok lesznek, országok vesznek. 2. Belső reformok, nemzetiségi kérdés. 3. Forradalom.

Lássuk, miképpen véli Széchenyi ezeket megoldani!

Magyarország európai szerepét illetőleg Széchenyi realpolitikus. Nem akarja megszakítani a kapcsolatokat sem az uralkodóval, sem Ausztriával. Látja a pángermanizmus és a pánszlávizmus kialakulását és tudja, hogy a Nyugat és a Kelet közötti állandó morzsolódás a magyarság nagy tragikum! Ezért nem is annyira az országot félti, mint félti a magyar vért.

Vallja, hogy a nemzet csak úgy töltheti be vezető szerepét a Dunamedencében, ha szakít eddigi felfogásával, hogy „extra Hungariam non est vita”, – érdeklődik a külföldi fejlődés iránt, annélkül azonban, hogy a másik végletbe esve, vakon átvinné a Nyugattól a kor eszméit és újításait. Szerinte ezeket csak oly mértékben vegyük át, amily mértékben ezek segítségével könnyebben kitermelhetjük saját értékeinket, hogy ezeket hasznosíthassuk és tovább is adhassuk szomszédainknak.

De e helyett mit lát Széchenyi? Nemtörődömséget és tudatlanságot! Nem ismerjük a minket környező népeknek sem nyelvét, sem történelmét, sem földrajzát, sem kereskedelmét.

⁷² A Jankovich-Bésán család címere, Magyar Nemzeti Levéltár, HU-MNL-OL-K 19 69. kötet, 165.

⁷³ A Nemzeti Casino évkönyve 1940, 115–124. és ANKA 2010, 372–377.

Pedig ő sohasem téveszti szeme elől a célt, és ez: Magyarországnak nemcsak politikai, de elsősorban gazdasági téren döntő szerepet biztosítani Délkelet-Európában! Ennek eléréséhez nemcsak tudásra, de tapintatra és finom érzékre is szükségünk van. Semmiesetre sem szabad gazdasági kérdéseket úgy megoldani, hogy a „nervus rerum” hiányában a Brennus kardját dobjuk a mérleg serpenyőjébe, hogy ezáltal azt magunk felé billentsük. A Duna, a Tisza, a Vaskapu szabályozásával a Kelet, a tenger felé mutatja Széchenyi az utat. Ott keressünk barátokat! A Kelet kapui tárva vannak!

Sürgeti a belső reformokat, mégis a megfontolt haladás híve. Reális eredményeket akar, nem politikai sikereket! Gyökerében akarja orvosolni a bajt; nevelésre, fokozatos felépítésre gondol, ezért: megdöbbenve látja, hogy politikai ellenfelei gyors, radikális törvényhozói intézkedésekkel, látszatsikerek elérésével csak a tömegnek akarnak hízelegni, de lényegükben a kérdéseket megoldani nem tudják.

Síkraszáll a jobbágyszabadítás érdekében. Követeli a birtoklási jogot polgárnak és jobbágnak egyaránt, de ettől egyúttal a birtokos osztály anyagi fellendülését is várja, mert attól fél saját szavai szerint: „hogy azon kevesek, kik a polgári szabadság körei közt állanak ... napról napra mind mélyebbre süllyednek, ... sok pedig vérző szívvel nézi a jövőt!”

Az ősiség kérdésénél Széchenyi az, aki gondol az ősi birtok védelmére és a paraszti birtokminimumra. A vagyon konzerválását akarja – minden réteg számára – nem a lefelé nivellálást. Nem a meglévő tőkéket akarja elaprózni, hanem új tőkéket termelni, hogy ezek jövedelméből jusson mindenkinek nagyobb karéj kenyér. Ezért programja az ország jólétének emelése, ennek szenteli egész energiáját, tudását és egészségét. De itt is éri el legnagyobb sikereit. Terveit gyors egymásutánban valósítja meg, alkotásai ma is hirdetik nevét.

Nagy alkotó, de nem ügyes politikus! Célját nyíltan hirdeti, igazáért hevesen harcol, és ha kell, maró gúnnyal osztoroz, de nem választja a megkerülés gyakran hasznos politikai taktikáját. Vállalja a népszerűtlenséget akkor is, mikor az egész úgynevezett közvéleménnyel találja magát szemben. Így a nemzetiségi kérdésben is.

A magyar felsőbbrendűség megtartásában és kialakulásában látja egyedüli biztosítékát a magyar génusz uralkodó szerepének. Azt mondja: „Legyünk testben, vagyonban, erkölcsben, szellemben nagyobbak, s a nemzetiségek a mieink.” Egy más helyen pedig: „Nekünk saját nemzetiségünket kell még megmenteni, mert ... legyenek bár magyar lobogók és pénzek, minden ez nem menti meg nemzetünket az enyészettől, ha a magyar birtok idegen kezekre jutna s a magyar nép koldussá válna saját honában.”

Mit látunk ezen szavakból? Azt, hogy Széchenyi félti a magyarságot, hogy saját hazájában idegenek kerekednek felül! És épp a nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontját támadják! Talán azért, hogy azt az erkölcsi felfogást vallja, hogy: „amit nem kívánsz magadnak, ne kívánd másnak”,? Igenis, szembeszáll azzal a sovinizmussal, amely mindig idegen termék volt s amelyre utólag hasztalan igyekeznek ráakasztani a magyar céget.

Magyarnak tekint Ő mindenkit, aki magyarul érez, magyarul gondolkozik, a hazáért dolgozik, küzd, áldoz, és ha kell, meghal! Azonban undorral fordul el azoktól az újdonsült magyaroktól, akik hangoskodásukkal idegen jelszavak magarra fordításával, mások üldözésével és eltiprásával akarják magyarságukat bizonyítani.

A kitenyésztett magyar éles ösztönével megérzi az idegen portékát ott is, ahol azt nemzeti köntösbe öltöztetik! Szerinte még nem magyar az, aki magyarul beszél és szó szerint idézem: „aki mindenüvé zsinórt varr és mindent vörös, zöld és fehérrel eltarkít, már azt hiszi, szíveket bájolt és velőket hódított.”

Széchenyi irtózott a forradalomtól. Forradalmi időkben született, forradalmakat ért meg, ismerte azok fejlődését és kiteljesülését. Tudta, hogy minden forradalom az általános szabadság, egyenlőség és testvériség jegyében indul, folytatódik a saját és idegen népek elnyomásával, míg oly általános ellenhatásokat vált ki, hogy végül az addig elért eredményeket és értékeket is elpusztítja!

Bellum omnium contra omnes!

Amilyen mértékben a készülő forradalom nálunk is előreveti árnyékát, oly mértékben aggodalmai is nőttek-nőnek. Elkeseredve látja, hogy ifjaink a helyett, hogy komoly tanulmányokkal foglalkoznának, a forradalom külsőségeit utánozzák, külföldi példák után indulnak, azokért lelkesednek és nem is egy közülük a forradalmi vezér marsallbotját véli tarisznyájában hordani.

Marcangolja az önvád! Nem-e az Ő reformjai indították meg a lavinát? Önmagának válaszol erre naplójában: „Nem akartam a gyors tempót.” „Én csak reformer voltam, sohasem izgattam!” „Isten bocsássa meg bűneimet.”

A mindinkább elboruló lángelmének látnoki megérzésével jósolja meg a bekövetkező eseményeket.

Végül kétségbeesett felkiáltását olvassuk: „Egész Európa felett nehéz felhők, szörnyű vérontás lesz.”

Íme, a multat idéztem és a multból Széchenyi korszakát. Az idő kerekét visszafordítani nem lehet, de a történelem eseményei némelykor ismétlődnek! És ha az elmondottak után valamelyes hasonlatosságot vélünk felfedezni a mult és a jelen korszak között, akkor meg is találtuk a választ arra a kérdésünkre, mitévők legyünk? Ez az:

Ne csak gyakoroljuk az igazságos bírálatot, hanem tűrjük is el! Neveljünk minél több önálló, független egyént, mert hajlékony emberekkel kormányozni könnyű és kényelmes ugyan, de országot fenntartani ezekkel nem lehet!

Emeljük fel népünket minél magasabb erkölcsi és anyagi színvonalra a nélkül, hogy ezért másokat onnan lerántanánk.

Kövessük Széchenyit, mégpedig úgy, hogy érezzünk úgy, mint Ő, azaz: magyarul, küzdjünk úgy, mint Ő – a magyarságért és fogjunk össze, hogy magyarok is maradhassunk.

Hisz kevesen vagyunk magyarok!

1941. február 2. – báró Jósika János⁷⁴
70. lakoma – 76. emlékbeszéd⁷⁵

Főméltóságú Kormányzó Úr!
Királyi Fenség!
Uraim!

Huszonkét évig némaságra voltunk ítélve, és most, hogy hála Istennek visszatértünk, köszönetet mondok a Casino Vezetőségének, hogy szerény személyemen keresztül alkalmat adott nekünk, erdélyieknek, a Legnagyobb Magyar emlékének hódolhatni.

„Erdély nem tud Magyarország és Magyarország nem tud Erdély nélkül élni” – ezt mondta Széchényi István barátjának, Wesselényi Miklósnak az Unió megvalósítása után.

Ezen két kiváló egyéniség, a magyarországi Széchényi és az erdélyi Wesselényi kiegészítették egymást, és összefogtak egy szebb és jobb Magyarország kiépítése érdekében. Az ő barátságukban és együttműködésükben

találjuk meg szimbólumát és példáját a visszacsatolás utáni újjáépítés feladatainak.

Széchényi mindjárt ismeretségük kezdetén megérezte Wesselényiben az önzetlen lángoló hazaszeretetet, a szuggeszív erőt és az évszázados viszontagságokban kitermelt erdélyi szellemiséget. És ezért írta be naplójába, hogy nemcsak egy jó barát, hanem megértő segítőtársra talált, akinek szellemi képességeit felhasználhatja terveinek megvalósításánál.

Ezen erdélyi szellemiségre Magyarországnak mindig szüksége volt és szüksége lesz. Viszont az elmúlt huszonkét év alatt mi éreztük legjobban, hogy mennyi szenvedést és megaláztatást jelentett Erdélynek rabságban, Magyarországtól elszakadva élni. Ezen idő alatt csodálattal és bámulattal tekintettünk a trianoni Magyarországra. Azon országra, amely vesztett háború, forradalmak és megszállás után, megcsönkítva, minden életlehetőségétől megfosztva, ellenségektől körülvéve, nem pusztult el, nem esett kétségbe, hanem – nagy tanítómesterünk, Széchényi példáját követve – azonnal nekilátott az építő munkának, és a csonka ország már az első évtizedben olyan felvirágzásnak indult, amely a külföld bámulatát is kiérdemelte és ezáltal megértő barátokra is szert tudott tenni. Ilyen megpróbáltatásokat csak a magyar faj vitalitása tudott kiállani. Ez adott nekünk is, rabságban szenvedőknek, erőt a kitartásra. Állandóan éreztük Anyaországunk növekedő erejét, áldozatkész támogatását. Sohasem jöttünk ide hiába és mindig azon meggyőződéssel távoztunk, hogy van, aki bajainkat megérti, van, aki gondunkat viselje. Tudtuk, hogy sokszor itten azért nélkülöztek, hogy nekünk juttassanak. Ez soha el nem múló hálával tölti el szívünket.

Mi viszont ezen idő alatt tisztán megőriztük Wesselényi erdélyi szellemét, a lángoló hazaszeretetet és megalkuvást nem ismerő kitartást magyarságunk mellett.

Anyagi javakban szegényen, kifosztva tértünk vissza. És még sokáig leszünk rászorulva Anyaországunk támogatására. De magunkkal hoztunk egy, az elnyomás alatt megacélozódott erős akaratot, hogy visszanyert hazánk felvirágzásán dolgozzunk.

Tisztában vagyunk azzal, hogy most állunk a feladatok kezdetén. Mert könnyebb valamit megszerezni, mint megtartani. És ha most felidézem Széchényi szellemét és kérdem, hogy a visszatérés után a megnagyobbodott Magyarországon mi a feladataink, úgy érzem, Széchényi azt mondaná: Először is hulljanak le nemcsak az országhatár sorompói, hanem a lelki sorompók is és ne legyen ellentét magyar és magyar között. Mert ilyen lelki sorompók a múltban is voltak. Ezek a szegényebb testvér túlhajtott önérzetből fakadó bizalmatlanságából és tartózkodásából keletkeztek. Ezt viszont a jobblétben élő testvér sokszor félreismerte. A jövőben ennek meg kell szűnnie, és Erdélyiek és Anyaországbeliek minden félreértéstől mentesen vállvetve kell dolgozzanak egy jobb jövő megteremtésén.

És milyen legyen egy jobb jövő? Széchényi István, aki mindég féltette Magyarországot az idegen befolyástól, azt tanácsolná, hogy ne engedjünk idegen eszméket átültetni a magyar földre, ahol ezeknek a népben gyökere nincsen. Mert első és fő feladatunk az Ország függetlenségének fenntartása, az idegen eszmék pedig az Ország önállóságát veszélyeztetik. Nekünk, Erdélyieknek, kik az idegen eszmék iránt kevésbé vagyunk fogékonyak, Széchényi szellemében egyik főfeladatunk, Anyaországunknak segítségére lenni a káros befolyások elleni küzdelmében.

Megvédeni káros befolyástól, de elősegíteni korszerű reformok megvalósításánál. Úgy érzem, hogy Széchényi, a nagy reformátor felidézné most előttünk azon mondását, hogy „éppen olyan ellensége a hazának az, aki maradiságból korszerű reformoknak ellenáll, mint az, aki az idő folyásával versenyt fut és hazáját kísérleti nyúlak használja fel”, „mert a hazáért mindent meg kell kockáztatni, de a hazát kockáztatni sohasem szabad”. – Ezt kell kifejezésre juttassa az erdélyi szellemiség az Ország újjáépítésének munkájában.

Mi most, a visszatérésünk után, nemzetiségi állam lettünk. Széchényi idejében még nem voltak nemzetiségi problémák, de az ő látnoki tehetsége ezeket előre látta és többször mondta, hogy az idegen ajkúak Szent István Birodalmá-

74 A Jósika család címeréről sajnos nem áll rendelkezésre színes címerábrázolás, csak címeres gyűrűspecst lenyomat, Magyar Nemzeti Levéltár, HU-MNL-OL-P 661-2-878-9

75 A Nemzeti Casino évkönyve 1941, 115–121. és ANKA 2010, 378–381.

ban biztos otthonra kell találjanak. Ezen kérdésnél a mult hibáiból kell tanulságot merítenünk, amint Ő mondotta: „Hiszem, hogy a magyar nemzet tévedései nagy mértékben éppen onnan eredtek, mert midőn cselekedetei és szenvedései által gazdaggá tette történelmét, nem merített belőle tanulságot a jelen számára.”

A történelem tanúsága szerint az itten élő nemzetiségeknek bánásmódunkból érezniök kell, hogy ezen hazában igazság, jogegyenlőség, jogbiztonság és jólét honol és az államtól megkapják mindazt, amit a közelmúltban nélkülöztek. Ha az állam biztosítani tudja nyugalmukat és jólétüket, akkor remény van arra, hogy bele tudnak illeszkedni egy közös hazába, melyet félteni és megvédeni nekik is érdekök. Ezért fel kell karolnunk azokat, akik a szent-istváni gondolatot elfogadják és hűséges állampolgárai akarnak lenni a hazának, de viszont kérlelhetetlenül le kell sujtson karunk azokra, akik az ország szétrobbantására törekszenek. – A nemzetiségi kérdés megoldásánál mi, Erdélyiek ezeréves együttélés és huszonnégy éves elnyomatás tapasztalatait bocsátjuk hazánk rendelkezésére.

És itt nem mulaszthatom el, hogy meg ne emlékezzem azon sok százezer magyarról, akik a határokon túl még rab-ságban élnek s akiknek sorsa még szomorúbb, mint a miénk volt. Az ő felszabadításuk és a róluk való gondoskodás elsőrendű feladataink közé tartozik.

Végül arra figyelmeztetnek Széchenyi tanításai, hogy egy világháború közepette, mint kis nemzet, csak akkor tudjuk ezen nagy feladatainkat megoldani, ha mindenki azon a helyen, ahová a sors állította, teljesíti kötelességét és ha mindenkit áthat azon tudat, hogy nemcsak magának és családjának, hanem a magyar jövőért dolgozik, és munkájáért a történelem fogja felelősségre vonni. Ugyanis, Széchenyi szavait idézve: „Az embernek, úgy a népeknek, csak annyi jólét és boldogsághoz van joga, amennyit magának munkával meg tud szerezni”, „mert a munka minden egyes embernek, minden népnek, legfőbb, talán egyedüli kincse.”

Ez az a szellem, amelyben visszatérésünk után dolgozni kívánunk hazánk jólétéért és jövőjéért.

És itten, Széchenyi István emléke előtt ünnepélyes fogadalmat teszünk, hogy inkább meghalunk, de nem engedjük, hogy édes Magyar Hazánktól újból elszakítsanak.

1942. február 1. – Róder Vilmos⁷⁶

71. lakoma – 77. emlékbeszéd⁷⁷

Főméltóságú Kormányzó Ur!

Királyi Fenségek!

Uraim!

Amikor abban a megtisztelő megbízásban részesülök, hogy ezen a helyen, Széchenyi István egyik legszemélyesebb és legrégebb alkotásának színhelyén emlékezzem meg róla, úgy érzem, hogy emlékezetének akkor hódolok a legméltóbban, ha életének katonai időszakáról, mint katona a katonáról emlékezem meg.

A célkitűzés aránytalannak látszik, mert hiszen a közelmúlt Széchenyi-emlékév során számtalan beszéd és írás annyi oldalról és olyan hatásosan világította meg egyéniségét, hogy e mellett első ifjúságának látszólag egyoldalú tevékenysége és aránytalanul rövidebb időtartama súlyban és jelentőségben elhalványul. A köztudatban alig él ő mélyebben, mint az egyszerű huszárcapitány, a nagy egyéniségeknek utólag kijáró legendák vagy adomák ködös légkörében.

És mégis, életének ez a szaka is többet és értékesebbet jelent a mai kor szemlélője számára, mint egyszerű történelmi életrajz. Maga a tény, hogy Széchenyi mint katona kezdi meg pályafutását, neve katonai minőségében és katonai tettein keresztül válik kezdetben ismertté, máris jelentősebbé teszi életének ezt a fejezetét. Időszerűvé és tanulságossá válik pedig éppen napjainkban, amikor a földkerekséget átfogó háború a katonát állítja mindenütt az előtérbe.

A történelmet egyének és tettek alakítják, térhez és időhöz kötött események. Így Széchenyi katonai szerepének méltatásánál sem kerülhetjük el, hogy tevékenységét időbe és térbe ne helyezzük. Nem ragadhatjuk ki őt korából, hanem nekünk kell magunkat abba a korba beleélni.

Nehogy a katonai pálya keretei szűkkeblű és egyoldalú méltatásra késztesse bennünket, keressük inkább azt, mi volt Széchenyiben a katonából, és mit lelünk a katona Széchenyiben a későbbi államférfiből? Mi vetette előre árnyékát a későbbi nagy szellemből katonai pályájára és mit vitt ő magával útravalónak erről a pályáról?

Katonáskodása 1809-ben, alig 18 éves korában a napoleoni hadjáratok idejében kezdődött és 1826-ban végződött. Katonáskodása tehát kereken 17 évet ölel fel, amiből azonban kevesebbet, mint a félidőt töltötte szolgálatban. Katonai viszonyban eltöltött összideje azonban jóval több, mint egy harmada egész életpályájának.

Miért és hogyan lett katona?

Bizonyára a napoleoni háborúk és Napoleon példátlanul fellendülő pályafutásának hatása alatt maga is katona akart lenni. A nemesi felkelést fegyverbe szólító királyi felhívás és a családi hagyomány pedig nagynevű apját indította arra, hogy egyszerre három fiát adja katonának.

⁷⁶ A Róder család nem nemesi származású, így címerük sem ismert.

⁷⁷ A Nemzeti Casino évkönyve 1942, 115–131. és ANKA 2010, 382–391.

Háborúval kezdődik tehát tulajdonképpen katonaelete, mint főhadnagy a nemesi felkelésben, és háborúban folytatódik 1815-ig, első kapitányi rangban. Részt vesz az 1809, 1813, 1814. és 1815. évi hadjáratokban.

A katonai pályát hivatásának tekintette; 1814-ben a legszebb életpályának mondja; és még akkor is ragaszkodik hozzá, amikor tapasztalt szemmel a katonaelet hátrányait is látja és a mellőzés érzete vesz erőt rajta.

Hivatástudata korán megnyilvánul; már első leveleiben azt írja, hogy mint katona készségesen fogja hazáját egészsége és élete árán is szolgálni.

A katona első tulajdonsága, a kötelességtudás, az első perctől megnyilvánul benne. Ez tartja benne a lelket még az 1813–1814. évi háború megpróbáltatásaiban is, amikor esőben, hóban lovai kidőlnek, felszerelését elveszti, élelemhez alig jut, és halálosan fáradt annyira, hogy csüggedten végül már csak egy golyóban reménykedik. 1813 karácsonyán mégis azt írja haza, hogy a háború átalakította; azelőtt a szenvedély vezette, most a kötelességtudás és vasfegyelem.

A kötelességtudás vált ki benne más katonai tulajdonságokat: mindenekelőtt a fegyelem szükségességének a tudatát. Pedig éppen az ő nyugtalan, örökösen bíráló és javítani akaró szellemének erős megpróbáltatása a fegyelem. De olyan erőssé vált benne, hogy egész életén át végigkísérte és még legutolsó beszédében, 1848. augusztus 22-én este is a következő kijelentésre készíti: „Egy hadsereg, mely diszciplinálva nincs, akármely lelkesedéssel legyen is eltelve, hivatásának megfelelni bizonyítva nem fog. Jövendőnk csak úgy lehet biztosítva, ha diszciplina alatt áll a hadsereg.”

S itt feltörl a kérdés: a kötelesség és fegyelem tudatával hogyan lehet összeegyeztetni hosszas távollétét a katonai szolgálattól?

Széchenyinél mélyebb és erősebb okokat találunk erre, mint csak az akkori szokásokat és lehetőségeket.

A béke- és hadiszolgálat közötti különbséget hamar megérezte. A kis vidéki állomások akkor különösen egyhangú és lélektelen foglalkozása, kicsinyes látóköre, a fejlődési lehetőség hiánya hogyan felelt volna meg annak a léleknek és szellemnek, amely csakhamar tudásvágyban, tapasztalatszerzésben, örökös tettvágyban robbant ki. És ezzel a szellemi feszültséggel nem egyszer az érzelmi feszültség is párosul. Nagy név viselője volt, magas összeköttetésekkel, ami különleges kiküldetéseket és beosztásokat is jelentett számára.

Ez a lehetőség kezdetben nem vált hasznára, mert az akkori idők élnivágyó, az örömet és szerelmet még politikai célokból is felkínáló forgatagába került. De hamarosan feleszmél. A világirodalom egyik legemberibb és legmegrázóbb okmányának, Naplóinak számtalan sorában pedig kemény önbírálatot mond utólag ezekről az éveiről.

Távollétének sokkal jelentősebb idejét azonban komoly tanulmányoknak, mély és sokoldalú tapasztalatszerzésnek szenteli. Szellemének hatalmas felszívóképességével annyi szépet, jót és hasznosat gyűjtött össze, hogy azt közléte egész idején, katonai vonatkozásban is, kamatostól értékesítette.

Egyéni becsvágy nélkül alkotni semmi téren nem lehet. Sarkallta-e őt becsvágya katonáskodása alatt?

Sok jel mutat arra, hogy igenis sarkallta. Nemcsak a külsőségekben, de belső meggyőződésből is. A háborúban, a harcban, nehéz vállalkozásoknál elsősorban becsvágya ösztökéli a nem egyszer önként vállalt tette. És ha ezt a becsvágyat a lelki és testi szenvedések, a haladó korrall mind gyakrabban váltakozó derű- és borúlátása később meg-megtöri is, nagyon sokáig nem tudnak erőt venni rajta úgy, hogy a katonai pályának elhagyására rászánja magát. Bizonyos, hogy becsvágyát háborús sikerei, de környezete, sőt érzelmi világa is fűtötte. Becsvágya a katonai pályáján sarjadt ki, és sokáig nemcsak azt táplálta, de abból is táplálkozott.

Hivatásának eszmei értékét sohasem becsülte le. És ha 1820-ban azon töpreng, mi minden szeretne lenni, és ha töprengését inkább a fölényes szellem öngúnyolásának vesszük is, mégis elsősorban a katonai hivatásra gondol, mert híres katona szeretne lenni, akinek melle mindenféle rendjellel fel van ékesítve.

Becsvágya fűti, amikor az őrnagyi előléptetése körüli kálváriáját járja. Minden követ megmozgat, személyesen is, mások által is, bármennyire húzódozik is eleinte ettől, csak hogy mellőzés ne érje.

A becsvágy önbizalom nélkül mankón jár. Széchenyit önbizalma vezette, amikor akár a lipcsei csatában, akár az olaszországi haditettei alkalmával személyét veti az ügy érdekében a latba, nemcsak huszáros elszántságból, de a cél jelentőségét átérzve. Ezt annál többre kell értékelnünk, mert derű- és borúlátásának növekvő aránytalansága és felfokozott egyéni felelősségtudata ezt az önbizalmat is nem egyszer megingatta. Kötelességtudása azonban még ilyen visszacsapások alatt sem rendült meg, hanem rögtön utána a legnehezebb viszonyok között eleget tesz hivatásának.

Az önbizalomnak ez a katonai hivatásból fakadó kemény próbája, párosulva a katonai kötelességtudással, tette őt képessé arra, hogy a testi fáradalmakat leküzdeni megtanulja. Jóformán egész későbbi életén át ezt a küzdelmet, a lélek küzdelmét a szenvedő testtel, győzedelmesen megvívta. Szívósságát és kitartását jórészt a háborús megpróbáltatásra lehet visszavezetni.

Lássuk már most őt mindennapi környezetében, ami azonban feltűnően és kivételesen széles fokozatot ível át, mert a közvitéből a legmagasabb vezető egyéniségekig terjed és így kivételes katonai látókört nyújt már a fiatal Széchenyinek. Ebben a környezetben elsősorban a hadsereg legfontosabb és örökké változatlan tényezőjét, az embert tanulta megismerni. Az emberrel való érintkezés, a köznapi élettől a halálos veszedelemig, sok olyan gondolatot ébresztett benne, amelyeknek gyümölcse későbbi államférfiúi működése alatt érett meg a népről és fajtájáról való gondoskodásban.

A katonaságnál ez az ember megbecsülésében nyilvánul meg nála, a nélkül, hogy hangzatos jelszóvá válna. A hányt-vetett katonaélet különböző vidéken közelebb hozza fajtájának, a magyarnak megismeréséhez; huszárajain keresztül kezd bízni a népben. Hogy mire becsüli az egyszerű közembert, arra jellemző következő pár sora: „Ki tesz többet az államért, mint a derék közvitéz, aki pár hadjáratban résztvett. Csak egyetlen téli hadjárat, melyet a gyalog közember monturjában kitöltött és vitézül harcolt is, megfizethető-e bárminő ajándékkal?”

Alárendeltjei viszonozzák ezt.

1815-ben lovasrohamban Széchenyit tüzes paripája elragadja az ellenség kellős közepébe, ahonnan a hősiezen védekező Széchenyit két közhuszára vágja ki. Egy másik roamban lovát kilövik alóla; egyik káplárja védi őt addig, amíg újra lóra nem kap.

Még Széchenyi halálakor is akad volt alárendeltje, aki azt írja róla, hogy apja, tanítója, jótévője és barátja volt az utolsó közembernek is; még az akkor annyira elharapódzott káromkodásról is leszoktatta őket.

Az ember mellett megtanulta becsülni az anyagot is. Elsősorban itt természetesen a ló jelentőségét ismerte fel. Katonai feladatainak teljesítése, de még élete is, személyes tulajdonságain kívül elsősorban lovaitól függött. A lovasság akkori harcmódját a lóra mint harceszközzre építették fel. Széchenyi ezt hamar felismerte. De nemcsak a hadseregben tartotta szükségesnek a jó lóanyagot, hanem a lóversenyeken és lótenyésztésen át nemzetgazdasági síkra emeli csakhamar a kérdést. Jellemző, hogy 1818-ban legelső, nyomtatásban megjelent munkája a lótenyésztésről szól és azt mint huszárcapitány adta ki.

A katonai szolgálat azonban nemcsak a részletkérdésben készlet gondolkodásra és cselekvésre. Dacára nagyon hiányos katonai előképzettségének, hamar megszokja, hogy éber szemmel, mindenre kiterjedő figyelemmel lássa maga körül a katonaságot. Véleményt mond vezetésről, vezetőkről, szellemről, szervezésről és anyagról. Mindenén átüt az igyekezete, hogy igazságosan és kíméletlenül a dolgok mélyére hatoljon, és hogy ne csak meddő, gáncsokkodó bírálatot mondjon, de rámutasson a jobbra.

De elbírálja a hadigépezet működését, a háborút is.

1813-ban a szövetségesek háborúját Napoleon ellen, akit csatában legyőzhetetlennek tart, hajtóvadászatnak nézi, ahol tíz lompos és lusta agár hajszol egy nagyon ügyes nyulat, mely kifárasztja ugyan üldözőit, de amelyet azért mégis csak lefűlelnek.

1820-ban azt mondja, hogy nem szabad a háborút úgy, mint eddig, a szerencsére és a sorsra bízni, hanem azt alaposan elő kell készíteni; ehhez megfelelő vezetők, kitűnő szellem, tökéletes fegyverzet, nagyobb mozgóképesség, egészségesebb és kitartóbb katonák, kitűnő lovak, tartósabb ruházat kellene. A katona szellemét és szívét hozzá kell szoktatni ahhoz, hogy becsületét és dicsőségét még az életénél is becsesebbnek tartsa. A hadiszerencse a legjobb fegyvertől és felszereléstől függ; a szerencsét munkával kell kiérdemelni, magunkhoz kényszeríteni és megtartani.

Azzal a kérdéssel is foglalkozik, hogy a háborút tömeggel vagy a katonák minőségével nyerjük-e meg? Mi sem jellemzőbb messzirelátó szellemére, mint ez: mert ez a kérdés az első világháború utáni évek legégetőbb és legvitatottabb problémája volt.

Ennyire elmélyed a katonai életben akkor, mikor hadi tapasztalat van már mögötte, nagy utazásainak hatása pedig jellemében megnyilvánul; amint egy legrégebb és legbuzgóbb kutatója mondja; egy olvasott, művelt, sokat tapasztalt 28 éves ifjú áll előttünk, a lelki nagyság kétségtelen jeleivel.

Vessünk most egy pillantást a harcos Széchenyire.

Hamarosan átesett a tűzkeresztségen, mert az 1809. évi győri csatában kisebb vállalkozásokkal ellenséges kar-tácstűzbe került s majdnem fogságba jutott. Amikor pedig vesztett csata után a győri sáncokban rekedt felkelőereg visszavonulását kellett elhatározni, a győri haditanács tervét Széchenyi viszi el éjjel csónakon a Dunán, az ellenség által már megszállott part mentén és adja át Komáromban János főherceg főparancsnoknak.

1813-ban mint másodkapitány és Schwarzenberg herceg fővezér parancsörtszije a drezdai és lipcsei csata lovas-rohamaiban, a fővezér elismerése szerint is, derekasan kiveszi a részét.

Jelentősebb azonban szerepe az októberi lipcsei csatában. A csata kényszerszünetében október 17-én Schwarzenberg herceg arra határozta el magát, hogy a másnapi támadáshoz közreműködésre szólítja fel Blücher porosz tábornagyot, aki e napon már Bernadotte svéd trónörökösrel is tárgyalt közreműködésükről. Széchenyi önként vállalkozott arra a feladatra, hogy Schwarzenberg meghívását Blücherhez eljuttatja. Lovaglásának sem időpontját, sem útvonalát nem tudjuk biztosan. De bizonyos, hogy a meghívást idejekorán átadta Blüchernek s onnan a meghívást továbbvitte Bernadotte-hoz, és méghozzá úgy lovagolt vissza, hogy Schwarzenberg idejekorán értesült arról, hogy meghívásának eleget tesznek.

A katona szemszögéből és elfogultság nélkül megállapíthatjuk, hogy Széchenyi nagyon nehéz viszonyok között, önként kockáztatva életét, eljuttatta a csata sorsára nagyon fontos okmányokat a kellő időben a kellő helyre. Teljesítménye úgy egyénileg, mint a csata tervszerű lefolyása szempontjából kiváló és minden elismerést megérdemel.

Nevét ez alkalommal történelmi okmány örökíti meg kitörölhetetlenül, mert az a megegyezés, amit 18-án reggel 8 órakor Blücher és Bernadotte személyesen kötöttek meg, így kezdődött: „Miután Schwarzenberg herceg tábornagy gróf Széchenyi százados által közölte azt, hogy Őfelségeiknek az a kívánságuk...”

Pár év múlva Széchenyit 1815 tavaszán Olaszországban találjuk, mint az 5. huszárezred századparancsnokát. Murat nápolyi király Napóleon visszatérése után támadást indít a Középolaszországot megszállva tartó osztrák hadsereg ellen.

Széchenyi századával több kisebb csatározásban vesz részt, mígnem május elején Tolentinonál ütközetre kerül a sor. Az ütközet lovasrohamában különösen kiválik vakmerő közbelépésével. De a következő napokon is rohamot roham után lovagol, nehéz harcviszonyok között.

A harcjelentésekben ezredparancsnoka külön kiemeli Széchenyi körültekintését, vitézségét, halálmegvetését, elszántságát és kitartását.

Mind oly erények, amelyek a katonai felsőbbrendűséget jelentik: mélyen egyéniek és elvitathatatlanok, mert nem az utólagos méltatás szavai, hanem a kortárs egykorú megállapítása. A csak 25 évvel halála után megjelent ezredtörténet úgy emlékezik meg róla, mint a vitézsége és körültekintése által az ezred dicsőségében érdemdús kapitányról, akit az ezred büszkén sorol a legjobbjai közé, hozzátéve, hogy tetteit azzal a legszigorúbb történeti hűséggel örökítették meg, ami becsületbeli kötelesség egy ilyen nagy emberrel szemben.

Ahogy korábban méltatták, ahhoz egy évszázad távlatában is alig van hozzátenni való: egy harckész, bátor és elszánt lélek képe bontakozik ki előttünk. Ez a személyes bátorság későbbi életének sok, sokszor reménytelen küzdelmében erős támasza volt.

Nem volna teljes a harcos katona képe, ha meg nem említeném, hogy ellenségeit mindig szigorú mértékkel bírálta, de elismerte értékeiket is és sohasem becsülte le őket. Sem gyűlölet, sem bosszúérzés nem homályosította el látását olyan időkben, amikor máról holnapra barátból ellenség lett és megfordítva.

1815. június 18-án Napoleon elveszíti utolsó csatáját és vele véglegesen hatalmát is. Európa ismét a béke útján halad. Széchenyire is a békeszolgálat egyhangú évei várnak. A huszas évektől kezdve mindinkább birokra kel benne egyrészt a katonai hivatás tudata, másrészt az a szándéka, hogy életét a köz érdekében végzett munkának szentelje.

Amilyen mértékben erősödik benne a meggyőződés, hogy a katonai pályán nem tud alkotni és érvényesülni becsvágyának megfelelően, olyan mértékben tolódik el lassankint, de mind jobban tevékenysége a másik irányban. Bár katona mivolta kezdetben ettől távol tartja, az 1825. évi pozsonyi országgyűlésen már résztvett.

E miatt támadt súrlódásai és a bécsi udvari körökben személye felől szerzett tapasztalatai megerősítik szándékában, s mikor szándéka nyilván még érzelmi világában is még mélyebb tápot nyer, 1826. február közepén beadja lemondását; elhagyja a pályát, amelyen, saját szavai szerint, élete végéig szolgálni akart.

Elhagyja a pályát, de nem helyzet adta előnyök ügyes kihasználásáért, nem politikai haszonlesésből, nem csak túlfűtött egyéni becsvágytól űzve, de mert teljes lelki és szellemi erejét a magyar közérdeknek akarja szentelni – összeroppanásáig.

A sors különös rendeltetése ez a perc: a katonaság elveszítette Széchenyi István huszárkapitányt, a nemzet megkapta a legnagyobb magyart.

Bármily gyenge is a fénysugár, amivel Széchenyi István katonaéletébe bevilágítani igyekeztem, az ő személyéről talán még így is elég fényesen verődik vissza, hogy a katona Széchenyi képe ne halványuljon el teljesen a legnagyobb magyar képe mellett.

Mit látunk e visszfényben?

A katona Széchenyiben lehetetlen meg nem találni a későbbi Széchenyi nagy jellemvonásainak csíráit: a köznapi életen túlmenő, későbbi életében talán sokszor túlzott felelősségtudatot; a távoli láthatárig terjedő áttekintést; a hatáskörét és korát meghaladó nagyvonalúságot; a lényeg felismerése után a kirobbanó tettvágyat. De az elégedetlenséget is önmagával, és a derű- és borúlátás ingadozását.

Viszont a katonai életből vitte magával a személyes bátorságot, a harcos egyéniséget, az egyenes szókimondást a népszerűtlenségig, sőt üldöztetésig; az engedelmeskedni és parancsolni tudás elválaszthatatlan kettősségét; a fejelem megbecsülését; a magyar csapattestek és a magyar katona helyzetének ismeretét s rajtuk keresztül a magyar katona jelentőségét.

Mindezt későbbi működésében és munkáiban, szereplésének utolsó órájáig is bőségesen értékesítette.

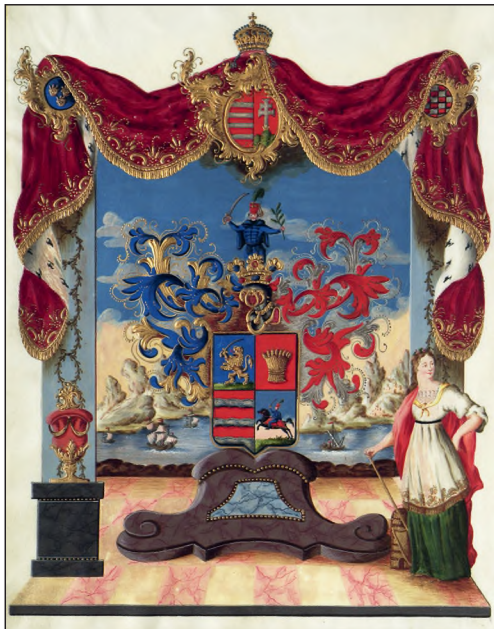
Ha pedig ezt a későbbi tevékenységet egy magasabb síkon, a honvédelem síkján szemléljük és mai fogalmaink mértékével mérjük, akkor lehetetlen elnyomni bennünk azt a gondolatot, hogy végeredményében a nagy szellemek megérzésével ő sem akart már akkor mást, mint a nemzet összes erőtenyezőit egybefogni a nemzet egyetemes céljaira. Fajszeretete, fájának javítása erkölcsi, lelki és szellemi téren, az anyagi erők nagyvonalú fejlesztése, még ha csak gondolat vagy terv is maradt nála, összességében mind ennek a mai eszmének az előfutárja.

Eszmék és jelszavak forratagában sokan akarnak jövőt felépíteni a múlt megtagadásával. Pedig múlt nélkül nincs jövő; legyenek bár a multnak erényei vagy vétkei, a jövő gyökerei egyaránt a multba nyúlnak vissza. Ezért kell tisztelnünk Széchenyi István személyén keresztül is a magyar multat és a magyar hagyományt, bízva a magyar jövőben.

Ezzel a hagyománytisztelettel ürítem e serleget a katona Széchenyi István emlékezetére.

1943. február 7. – vitéz Purgly Emil⁷⁸

72. lakoma – 78. emlékbeszéd⁷⁹

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Tisztelt Uraim!

Midőn ezen hagyományos ünnepen a Nemzeti Casino megtisztelő bizalmából Széchenyi István rendelkezése szerint az ő emlékére alapított serleget kezembe veszem, úgy érzem, hogy nem igen volt még a serleg alapításától kezdődőleg még egy olyan esztendő, mely annyira fokozatosan időszerűvé tette volna, hogy a legnagyobb magyarra való visszaemlékezésnél elmélyedjünk abban a bírálóban, hogy a jelen nemzedék miképpen tudja és akarja az ő gazdag lelki és szellemi örökségét nemzetünk javára felhasználni.

A múlt század elején abban az időben kezdi Széchenyi István közéleti szereplését, mikor országunk mély letargiában, nemzeti érzésünk pedig erős hanyatlásban van. Elhagyja katonai pályáját, hogy nagy államférfiúi képességeit látnoki tehetséggel felfegyverkezve legteljesebben a Haza javára tudja fordítani.

Ösztönösen érzi a sorstól való hivatásszerű küldetését. Gondolatait és irányelveit megnyilatkoztatja beszédeiben és írásaiban. Mindezt azonban csak hathatós eszköznek tartja arra, hogy nagy tudással felkészült, alkotási vágygal

telt képességét alkotmányjog, magánjog és közgazdasági téren tettekre változtathassa át.

Mindezekben a változtatásokat mindig szükségesnek vallotta és annak megvalósítását kívánta. Azonban nem idegen eszmékre alapítja, hanem a nemzet őszerejéből kikristályozott nemzeti öntudatra akarja bízni.

Reformer volt a szó szoros értelmében. De a megfontoltságot többre tartja, mint a népszerűség által elért sikereket.

Bekiáltja a világnak: „ki a közönségnek akar használni, legelső kötelessége magáról egészen megfedkezni.” Nem-e kell e nemes s értelmében hazánk javát elsősorban szolgáló gondolatot e nemzedéknek is követni?

Meggyőződése szerint nem a jelszavak, melyek nem ritka esetben komoly tartalom nélküli kijelentéseken alapulnak, nem egyszer külföldi eredetűek és igen sokszor az idők rövid múlásával frázisnak fognak nyilvánulni, követendő, hanem a magyar felsőbbrendűség eszméit és feltétlen gyakorlati megnyilvánulásait kell tartanunk törekvéseink legfontosabbjainak.

Hirdeti, hogy ez az ország, melyet több mint ezer év előtt egy fenkölt szellemű szent uralkodó tett kereszténnyé, kinek honalkotó és államfenntartó ereje tette e földet a magyarság igazi Hazájává, azt a nagy küldetést hagyta nemzedékről-nemzedékre, hogy lett legyen bár az országban több más nyelvet beszélő egyenjogú polgár, mégis mindig csakis a magyar szellem vezessen, mert így tudhat egyedül ezen ország annak a nagy hivatásnak megfelelni, melyre őt a sors a Duna medencéjében kijelölte.

Széchenyi István maga mondja Metternichhez írt levelében: „halálos ellensége vagyok a rendetlenségnek s gyűlölök mindent, ami rendetlenségből ered vagy eredhet”; s ugyancsak ezen levélben folytatólagosan azt is írja, hogy megveti a régi forradalmi fáklyavívők tendenciáját. Mert csak mindent régi alapjukból kiforgatni akarnak, és mindent lerombolni és lángba borítani szándékoznak.

Széchenyit lángesze a pozitív alkotások felé vonzza s nemcsak érzi, de biztosan tudja azt is, hogy egy nemzet jövőjét csak annak lelki, szellemi és anyagi megalapozottsága képes biztosítani és előbbre vinni. Ez teszi őt realpolitikussá.

Elhatározza a nemzet legjobbjainak e nagy cél érdekében való összefogását, és önmagát is ezen eszmének olyannyira alárendeli, hogy naplófeljegyzéseiben igen sokszor a legsúlyosabb önkritikával és önvádaskodással találkozunk.

Létrehozza az Akadémiát, Casinót, Állattenyésztő társaságokat – melyek később a Gazdasági Egyesületek alapját képezik és ezzel megteremti az oly nagyfontosságú mezőgazdasági érdekképviselő szervezetét, melynek nem nélkülözhető objektív és nagy horderejű tanácsai éppen a mai nehéz honvédelmi és közellátási viszonyok mellett igen jelentőségteljesek – megmozgatva ezzel a magyar társadalom legmagasabb rétegeit is s eleven életet hozva oda, ahol ezelőtt erről álmodni sem mertek. Megírja Hitel nagyszabású munkáját, mellyel a magyar hitel és közgazdasági életnek hosszú időre irányt szabott, ösztönzi és sürgeti Budát és Pestet összekötő híd megépítését s ezzel egybeforrasztja a két városrészt és elindítja Budapestnek, mint az ország székesfővárosának kulturális és közgazdasági gócponttá való fejlődését. A Duna szabályozása, a Tisza szabályozása, a Vaskapu szabályozása, mocsarak levezetése, utak építése és ezzel az egyes országrészeknek egymáshoz való megközelítési lehetősége, mindmégannyi nagy terv, melynek megindítása és eredményes megvalósulása az ő tettekre kész realpolitikájának az eredménye, és hogy ez a magyar nemzeti és az ezzel összefüggő gazdaságpolitikára milyen jelentőséggel vonatkozik, elég, ha reámutatunk az akkori állapotokra és ezzel szembeállítjuk főképpen a Nagy Magyar Alföld jelenlegi erőteljes mezőgazdasági fejlődését és megszorodott létszámú lakosságának minden téren történt fejlődésének életszínvonalát.

78 A jósági Purgly család címere, Magyar Nemzeti Levéltár, HU-MNL-OL-P 787-39.

79 A Nemzeti Casino évkönyve 1943, 119–125. és ANKA 2010, 392–396.

Kelet és Nyugat kapujában látja országát, a pángermánizmus és pánszlávizmus ütközőjében félti nemzetét. Civilizációt, kultúrát és anyagi előbbremenést hirdet s ennek megvalósítására törekszik. De mindezt nem idegen eszmékkel szándékszik valóra váltani, hanem a magyar lelkiséget akarja olyan fogékonnyá tenni, hogy képes legyen önmagából kifejleszteni mindazt, ami nemzete emelésére van hivatva. Ennek keresztülvitelénél szem előtt tartja a gyakorlati elveket, – ez jellemzi Széchenyi István közéleti munkásságát legjobban – melyek az embert a maga egyszerű emberi mivoltában, a nemes cél elérésében legjobban és legsikeresebben sarkalják.

Nem kell-e, hogy ez a gondolatteljes megállapítás a mai nemzedék előtt is követendő példaképpen álljon? Hiszen sohasem volt még annyira szükség, mint éppen a mai időkben arra, hogy e nemzet fiai foglalkozási és társadalmi különbség nélkül egyesített erővel munkálkodjanak országunk sorsának előbbrevitelén. És ebben a megfeszített munkában a magyar történelmi osztálynak, mint amelyik testben és lélekben legjobban össze van forrva nemzetünk minden érdekével, kell, hogy jó példával elől álljon. Ez a mai időnek a parancsszava, de egyben a záloga is annak, hogy a siker reménységeinknek megfelelőleg bekövetkezzen.

Mi vérzivataros időkben élünk. Amelyben a történelmi ismétlődések minket sem hagynak érintetlenül. S most, mikor a nemzet fiai fegyverrel kezükben az ország határán túl, több mint ezer kilométerre vívják az ádáz ellenséggel csatáikat, hogy dicső elődeinkhez méltón megvédjük mindazt, amit a hazafias érzés és ebből való elgondolás szükségesnek és sérthetetlennek tart; akkor nekünk is az ország határain belül kézt kézbe téve kell összefognunk, hogy a legnagyobb magyar szellemében a megtartani, gyarapítani és erőssé tenni tudó nemzeti munka ellanyhulás nélkül folytatódhasson és erősödhessen.

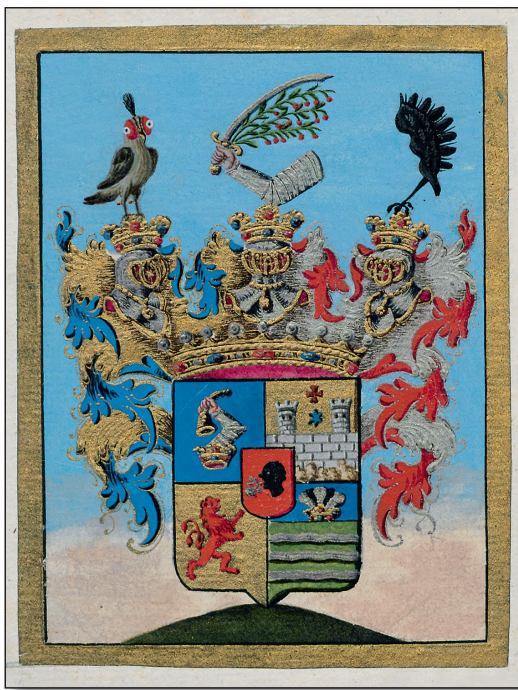
Széchenyi István azt is mondta: „E nemzet sohasem volt kitűnő és derék férfiak híjjával.” És arra tanít, hogy a magyar nemzet nemcsak kötelességszerűleg elfogadja, de megértő engedelmességgel követi is az ezektől eredő irányítást és intelmet.

Tegyünk hitvallást a Széchenyi lángelméjével besugárzott eszmei kötelezettség mellett s ha akkor jönnek is vészes felhőkkel borított idők, bízva-bízva hihetünk a szebb és jobb magyar jövőben.

Széchenyi István szelleme időtlen időkig éljen a haza minden polgárának lelkében.

1944. január 30. – gróf Apponyi György⁸⁰

79. emlékbeszéd⁸¹ – közgyűlésen – lakoma elmaradt

Uraim! Egy nap híjján ma van nyolcvan esztendeje, hogy báró Wenckheim Béla 1864. február 1-jén elmondotta ezzel a serleggel kezében az első Széchenyi-emlékbeszédet. Ha visszatekintünk erre a nyolcvan esztendőre – amelynek első szónoka éppen Széchenyi István egyik belső munkatársa, eszméinek egyik legjobb megértője és hosszú közéleti pályáján részben megvalósítója volt – ha végiglapozzuk azt a díszes könyvet, amelyben a Széchenyi-emlékbeszédek gyűjteménye foglaltatik, úgyszólván a magyarországi Széchenyi-kultusz teljessége, Széchenyi eszméinek különböző irányokban gyakorolt hatása a közszellemre előttünk fekszik. Ezek között a beszédek között vannak olyanok, amelyek inkább Széchenyi István személyével, vannak olyanok, amelyek inkább az ő politikájával, vannak olyanok, amelyek inkább közgazdasági működésével foglalkoznak, de ha az egészet átnézzük, előttünk áll a bizonyítéka annak a valóságnak, amely e serleg feliratát képezi: „Nem holt meg az, ki honosinak emlékezetében él.” Önkéntelenül is bizonyos elfogódottság fog el, amikor annyi kiváló szónok után és oly hosszú időbe visszatekintve alkalmam van kezemben ezzel a serleggel tagtársaim körében felidézni nagynevű alapítónk emlékét.

Az élő Széchenyi Istvánnak szellemét akarom most szerény képességemhez képest felidézni, annak a Széchenyi Istvánnak szellemét, aki addig, amíg magyar ember lesz ezen a földön, a jövőben is mindenkor élni fog. Mert, hogy él Széchenyi István, hogy nem halt meg, hogy él az ő szelleme, annak legjobb bizonyítéka az, hogy ma itt együtt ülünk és az, hogy a közélet, a gazdasági élet minden terén ma is állandóan hivatkoznak Széchenyi Istvánra, hivatkoznak rá olyanok is, akik pontosan az ellenkezőjét csinálják annak, mint amit ő hirdetett.

De kérdezem azt, Uraim, ahhoz, hogy nyugodt lélekkel elmondhassuk, hogy Széchenyi István szelleme él a körünkben, elég-e az, hogy csak az emlékezete éljen. Igaz, hogy Széchenyi Istvánnak nemcsak az emlékezete él, mert az alkotásai is élnek. Alkotásai ma is látható, működő és eleven életet élnek, hiszen Széchenyi géniuszának talán egyik legjellemzőbb vonása az, hogy nem pillanatnyi dolgokra fektette a fősúlyt, nem efemer értékű alkotásokat létesített.

⁸⁰ Az Apponyi család címere, Magyar Nemzeti Levéltár, HU-MNL-OL-A 57 62. kötet, 311.

⁸¹ A Nemzeti Casino évkönyve 1944, 119–128. és ANKA 2010, 397–402.

Amit ő alkotott, azt nemcsak a maga kora, hanem a jövő számára is alkotta. Ha végignézzük Széchenyi István alkotásait, látjuk, hogy azok úgyszólván egytől-egyig ma is fennállanak és nemcsak papirosan léteznek, hanem élnek, kifejtik azt a működést, amelyet alapítójuk szánt nekik és ma is eleven alkotóelemei a magyar szellemi és gazdasági életnek. Ezek az alkotások, a Tudományos Akadémiától kezdve a Lovaregyletig, a Nemzeti Kaszinó és a Nemzeti Kaszinó alapítása nyomán létesült vidéki kaszinók, az összes társaskörök, a gazdasági élet terén létesült intézmények sora mind azt mutatják, hogy Széchenyi nem a pillanat számára, hanem a jövő és a nemzet egész élete számára alkotott.

A legjellegzetesebb vonása azoknak a férfiaknak, akik valóban döntő szerepet játszanak nemzetünk történetében, az, hogy egyrészt teljesen a maguk korának gyermekei, másrészt azonban, mint ahogy koruk szüli őket, ők viszont koruknak irányítóivá válnak. Nemzetünk történelme ennek talán legékeesebb bizonyítéka Szent Istvántól kezdve, aki a keresztény középkor szülötte volt, talán egyik legkimagaslóbb szelleme, aki szülötte volt tehát korának, de irányítója is, mert ő adta meg Magyarország fejlődésének azt az irányát, amelyről szinte soha le nem tért, és ha az utóbbi évtizedek folyamán le is tért róla, bebizonyosodott, hogy rosszul tette. Így vagyunk történelmünk többi nagy alakjával is, ha végigmegyünk soraikon egészen Széchenyi Istvánig. De Széchenyi István talán leginkább bizonyítja ennek a tételnek igazságát.

Széchenyi István is a maga korának szülöttje volt. Őt teljesen átittatták azok az eszmék, azok a reformgondolatok, amelyek az ő korának mozgatói voltak. Tanulmányozta – elfogulatlan, tárgyilagos szemmel – a művelt nyugatnak, az egész civilizált világnak fejlődését. Összehasonlításokat tett más, fejlettebb országok és saját hazája között. Nem volt kritikátlan utánzója idegen eszméknek, de nem volt meg benne az a nemzeti elfogultság sem, hogy csak azt tartsa jónak, amit saját hazájában lát és tagadja azt, hogy az idegentől tanulni lehet. Azt, ami helyes és jót látott külföldön, amiről úgy vélte, hogy hazájában alkalmazható és az itteni különleges viszonyokhoz idomítható, átvette, megvalósította, és hogy ebben a kritikájában mennyire igaza volt, hogy mennyire halálos biztonsággal eltalálta azt, hogy mi vehető át, mit lehet ebben az országban meghonosítani, legjobban bizonyítja éppen az, hogy alkotásai ma is élnek.

Széchenyi István működése a nemzeti életnek úgyszólván minden terére kiterjedt és ezért meg méltóztatnak engedni azt, hogy Széchenyi munkásságának méltatására ezúttal ne térjek ki.

Láttuk azt, hogy Széchenyi István él, mert él emlékezete és élnek alkotásai. Azt mondom azonban, Uram, hogy ha csak az emlékezete él és már meglévő alkotásai élnek, ez még nem elég, mert voltaképpen akkor még mindig nem beszélhetünk élő Széchenyiről. Igen, alkotásai megvannak, emlékezete él közöttünk. De kérdem, vajjon él-e a nemzeti élet minden vonatkozásában Széchenyi szelleme, él-e az a magasabbrendű szellem, az az önzetlenség, az az önfeláldozás, az a csak a közügyekkel törődés, az a saját személyének szinte semmibevevése, mikor az ország és a nemzet ügyéről van szó, amire Széchenyi István adta meg a ragyogó példát. Széchenyi István élő alkotásait sem fogjuk tudni megtartani akkor, ha ez a szellem kihal a mi körünkből, és nem fogunk tudni Széchenyi István szellemében tovább építeni akkor, ha ezt a szellemet nem tesszük magunkévá, ha ez a szellem nem válik természetünké!

A múlt évszázad végefelé, amikor a Széchenyi-lakoma egyik szónoka párhuzamot vont Széchenyi István kora és a saját maga kora között, amely óta most szintén már közel egy fél évszázad mult el, azt mondotta: Széchenyi István építhetett, mert a legjobb, legnemesebb építőanyag, gránitkövek álltak rendelkezésére – és felsorolta az akkori nemzedék néhány kiválóságát, akiket gránitkövekhez hasonlított majd így folytatta beszédét: A mai kor Széchenyije azonban örülhetne, ha vályog állna rendelkezésére.

Nem akarom feltenni azt a kérdést, vajjon mit mondana ma ez a kiváló szónok, tény azonban az, hogy nekünk, akik magunkat bizonyos fokig Széchenyi szelleme letéteményeseinek tekintjük, akiknek alapítónk végrendeletében elrendelte, hogy tartsuk ébren az ő szellemét, nekünk igenis kötelességünk szembenézni ezzel a kérdéssel, kötelességünk keresni az utat és a módot, hogyan tudunk a vályogból megint gránitot csinálni. Mert ennek az egész nemzetnek fennmaradása függ attól, vajjon milyen szellem, milyen lelkeség tölti el elsősorban annak hivatott vezetőit. Mert egy vezető réteg csak akkor szűnik meg vezető réteg lenni, ha önként kiadja kezéből a vezetést, ha lemond azokról az erkölcsi attribútumokról, amelyek őt vezető réteggé teszik.

Ha végignézzük közéletünkön – minden pártpolitikától mentesen – bizony kénytelenek vagyunk tárgyilagosan megállapítani azt, hogy Széchenyi István szellemét vajmi ritka alkalmakkor lelhetjük fel. Kénytelenek vagyunk megállapítani azt, hogy valóban önzetlen, kiváló, hazafias és csak a köz ügyével törődő közéleti férfaink mellett

vannak olyan szereplői is a magyar közéletnek, akik nem valók oda. Kénytelenek vagyunk megállapítani azt, hogy a közéletet – értem most nemcsak a politikát, de egyéb közhasznú működéseket is – sokan csak ugródeszkának tekintik ahhoz, hogy néhány évi közszereplés után önmaguknak anyagilag biztosított helyet szerezzenek. Kénytelenek vagyunk megállapítani azt, hogy a tiszta meggyőződés és a sem felfelé, sem lefelé való meg nem hódolás útja helyett sokan állandóan azon törik a fejüket, vajjon használ-e egyéni pályájuknak, ha ebben vagy abban a kérdésben így vagy amúgy foglalnak állást.

Uram! Ezek olyan tünetek, amelyeket csak behúnyt szemmel nem lehet észrevenni. Olyan jelenségek, amelyek rendkívül időszerűvé teszik azt, hogy ez az egész nemzet és vezetői lelkiismeretvizsgálatot tartsanak abban az irányban, vajjon él-e még köztünk, él-e még lelkünkben Széchenyi szelleme.

Nyugodtan elmondhatjuk, hogy Kaszinónk Széchenyi szellemének ébrentartása érdekében valóban megtett a multban és ma is megtesz mindent. De szeretném, ha ennél tovább mennénk, ha szembenéznénk ezzel a felvetett problémával és szembenéznénk azzal a kérdéssel, hogyan lehetséges az, hogy ez a nemzet, amelynek még nem is egy

századdal ezelőtt olyan önzetlen, olyan kiváló és erkölcsileg annyira magas fokon álló vezetői voltak, sok tekintetben ide juthatott.

Három okot találok erre. Az egyik az, hogy amint az ország tovább fejlődött politikailag, gazdaságilag, felszínre vetődtek olyan elemek is – ami természetes tünet – akiknek közéleti szereplése nem kívánatos. A második ok az, hogy ennek a fejlődésnek folyamán az a réteg, amely tradíciói és történelme folytán hivatva volt a vezetésre, gazdasági okok, elszegényedés és hasonló körülmények következtében hátrább szorult a közélet terén, veszített a vezető réteg jellegéből. A harmadik ok pedig az, hogy a múlt, elvesztett világháború s az ország megcsonkítása után leszakadtak az ország testéről igen értékes elemek, éppen azok közül, akik idebenn az országban talán más képet adtak volna egész közéletünknek. E három ok közül egyik sem olyan, amit ne lehetne orvosolni. S ha fenn is állnak ezek az okok, ez nem ment fel minket attól a kötelezettségtől, hogy megtegyünk mindent, hogy visszatérítsük a nemzetet abba a szellembe, amelyet Széchenyi István személyesített meg és amelynek irányában Széchenyi István mutatott nekünk utat.

Uraim! Én abban látom a legfontosabb jelentőségét a mai emlékezésnek és annak, hogy mi még mindig évről-évre összejövünk és felidézzük magunk között Széchenyi emlékét, hogy valamennyien, akik itt vagyunk, de valamennyien, jóérzésű magyar emberek kinn az életben, gondoljanak Széchenyire; gondolják végig azt a tanítást, amelyet Széchenyi István működése minden magyar ember számára jelent; gondolják meg azt, hogy Széchenyi emlékezete élni fog, amíg magyar nemzet lesz a világon, Széchenyi alkotásai élni fognak, amíg magyar állam, magyar politika, magyar gazdasági élet, magyar sportélet lesz, mindez azonban csak akkor fog a nemzetnek hasznára válni, ha Széchenyi lelke él a mi lelkünkben, ha Széchenyi szelleme él közéletünk minden megnyilvánulásában, ha Széchenyi önzetlensége és önfeláldozása vezet minket minden ténykedésünkben. És ha a mai nehéz viszonyok közt, amikor hazánk láthatára igen borús, mégis bizakodással merem ezt a serleget felemelni, teszem ezt azért, mert bízom benne, hogy Széchenyi lelke, Széchenyi szelleme, amint eddig is élt a nemzet egyes tagjaiban, élni fog tovább a nemzet minél szélesebb rétegeiben, és ez a szellem fogja meghozni az igazi magyar feltámadást.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Nemzeti Casino évkönyve 1878

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1878, 52. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1896

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1896, 70. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1901

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1901, 74. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1902

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1902, 76. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1921

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1921, 95. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1939

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1939, 112. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1940

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1940, 113. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1941

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1941, 114. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1942

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1942, 115. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1943

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1943, 116. évf.

A Nemzeti Casino évkönyve 1944

A Nemzeti Casino évkönyve, Budapest, 1944, 117. évf.

ANKA 2010

Széchenyi emlékezete. Serlegbeszéddek a nemzeti kaszinóban 1864–1944, [összeáll.] ANKA László, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010.

BIBOR 2008

Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán. Kiállítás az ELTE Egyetemi Könyvtárban, 2008. május 20 – június 21. Katalógus, szerk. BIBOR Máté János, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár, 2008. (Kiállítások az ELTE Egyetemi Könyvtárban, 2.), 23.

FÓNAGY 2002

FÓNAGY Zoltán, *A Nemzeti Casino „díszes gyülekezőhelye”*, Népszabadság, 2002. június 10., 60. évf., 133. sz.

GERGELY 2010

GERGELY András, *Előszó = Széchenyi emlékezete. Serlegbeszéddek a nemzeti kaszinóban 1864–1944.*, [összeáll.] ANKA László, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010.

GYURICZA 2024

GYURICZA Andrea, *A Nemzeti Casino könyvtára*, Budapest, MTA KIK, 2024 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei, 127.)

ILK 1927

ILK Mihály, *A Nemzeti Casino százéves története. 1827–1926*, Budapest, 1927.

SIMON 2000

SIMON Zoltán, *A reformkori magyar politikai nyilvánosság és a Nemzeti Kaszinó*, Sic Itur Ad Astra, 12. évf., 2000, 3. sz.

SZÉCHENYI 2016

SZÉCHENYI István, *Hitel. Mai magyar nyelven*, Budapest, Logod Bt., 2016.

Ügyészi jelentés 1945

Ügyészi jelentés, 1945. MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye. RAL 234/1945.

VARGA-MONOK 1991

Régi könyveink és kézirateink katalógusai. Régi magyar nyomtatványok 1700-ig, összeáll. VARGA András, szerk. MONOK István, Szeged, Scriptum, 1991. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Bibliothecaria. Tomus XI. Fasciculus 1.)

ZICHY 1864

A Széchenyi-emléklakoma február 1én 1864. a Pesti Nemzeti Casinoban, kiad. gróf ZICHY Manó, Bécs, 1864.

SAJTÓCIKKEK

Az album, melyet Erkel Ferencz... 1880

Az album, melyet Erkel Ferencz..., Ellenőr, 1880. november 27., 12. évf., 577. sz.

A honvédelmi miniszter jubileuma 1899

A honvédelmi miniszter jubileuma, Budapesti Hírlap, 1899. október 29., 19. évf., 300. sz.

A királyi pár ezüst-lakodalma alkalmával... 1879

A királyi pár ezüst-lakodalma alkalmával..., A Hon, 1879. április 10., 17. évf., 87. sz.

A közéleti tanáregylet hódolati följárata... 1879

A közéleti tanáregylet hódolati följárata..., Pesti Hírlap, 1879. április 20., 1. évf., 108. sz.

A Lederer-album 1879

A Lederer-album A Hon, 1879. szeptember 7., 17. évf., 216. sz.

A magyar főpapság köréből 1904

A magyar főpapság köréből, Pesti Napló, 1904. március 29., 55. évf., 89. sz.

A nemzeti kaszinó közgyűlése 1885

A nemzeti kaszinó közgyűlése, Nemzet, 1885. január 26., 4. évf., 863. sz.

A nemzeti kaszinó Széchenyi-képe 1896

A nemzeti kaszinó Széchenyi-képe, Vasárnapi Ujság, 1896. április 12., 43. évf., 15. sz.

A Széchenyi-lakoma 50 éves jubileuma 1914

A Széchenyi-lakoma 50 éves jubileuma, Magyarország, 1914. január 27., 21. évf., 23. sz., 25.

A Széchenyi-lakoma február 1-jén 1864

A Széchenyi-lakoma február 1-jén, A hon, 1864. február 4., 2. évf., 27. sz.

Diszalbum 1880

Diszalbum, A Hon, 1880. június 20., 18. évf., 156. sz.

Éljen a király! 1880

Éljen a király! A Hon, 1880. augusztus 18., 18. évf., 214. sz.

Gr. Széchenyi István serlege 1863

Gr. Széchenyi István serlege, A hon, 1863. június 10., 1. évf., 130. sz.

Király ő felsége születésnapjának... 1880

Király ő felsége születésnapjának... Fővárosi Lapok, 1880. augusztus 19., 17. évf., 190. sz.

Kisfaludy-Társaság ajándéka 1881

Kisfaludy-Társaság ajándéka, Fővárosi Lapok, 1881. május 29., 122. sz.

Klubélet Budapesten 1913

Klubélet Budapesten. A felsőbb tizezer, Nemzeti Casino, Az Ujság, 1913. december 25., 11. évf., 305. sz.

Kossuth és Széchenyi István gr. 1885

Kossuth és Széchenyi István gr., Nemzet, 1885. április 8., 4. évf., 933. sz.

Kossuth Lajos 80-ik születésnapjára 1883

Kossuth Lajos 80-ik születésnapjára, Pesti Hírlap, 1883. április 5., 5. évf., 94. sz.

Körmöcbánya városa díszpolgárává... 1880

Körmöcbánya városa díszpolgárává..., Ellenőr, 1880. szeptember 27., 12. évf., 466. sz.

Munkácsy diszokmánya 1881

Munkácsy diszokmánya, *Ellenőr*, 1881. február 11., 13. évf., 73. sz.

Széchenyi Nemzeti Casinója 1987a

Széchenyi Nemzeti Casinója, *Magyar Nemzet*, 1987. augusztus 15., 50. évf., 192. sz.

Széchenyi Nemzeti Casinója 1987b

Széchenyi Nemzeti Casinója, *Népszava*, 1987. június 20., 115. évf., 144. sz.

Széchenyi-lakomák emlékkönyve 1883

Széchenyi-lakomák emlékkönyve, *Fővárosi Lapok*, 1883. április 5., 79. sz.

Széchenyi-album van közszemlére kitéve...

Széchenyi-album van közszemlére kitéve..., *Nemzet*, 1885. január 30., 4. évf., 867. sz.

Üdvözlő felirat Hodossy Imréhez 1880

Üdvözlő felirat Hodossy Imréhez, *Pesti Hírlap*, 1880. május 26., 2. évf., 144. sz.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Nemzeti Casino Magyarország legelőkelőbb társasköre volt, gróf Széchenyi István kezdeményezésére alakult meg 1827-ben. Széchenyi szeme előtt az angol klubok példája lebegett, ezek mintájára kívánt olyan helyet biztosítani az ország vezető rétegének, ahol kötetlen körülmények között tudnak beszélgetni közérdekű dolgokról.

Az egyesület alapszabályai szerint a Nemzeti Casino vagyona feloszthatatlan, viszont az egylet nem várt, bármilyen okból következő feloszlata esetén, összes vagyona, a Magyar Tudományos Akadémia, vagy az annak helyébe lépő, hasonló jellegű magyar tudományos intézetre száll.

Ez az elkerülhetetlen, rendkívüli esemény 1945-ben következett be, amikor a magyar belügyminiszter a 251.044/1945.IV./14 számú rendeletével feloszlatta a Nemzeti Casinót, mint „az ország érdekeivel ellentétes működést kifejtő jogi személy”-t.

Az egyesület fő vagyona ekkor a könyvtára volt, ezt örökölte meg a Magyar Tudományos Akadémia. Az egykoron közel 35.000 kötetet számláló, tartalmilag és muzeális szempontból is becses értékű könyvtár súlyos károkat szenvedett, de a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ jelenleg 18.707 kötetet (12.324 db könyv és 6383 db folyóirat) őriz a Nemzeti Casino állományából. A gyűjtemény többi része sajnos megsemmisült.

A Nemzeti Casinóban 1835-től végrendeleti nyilatkozat aláírására bíztatták a tagokat, melyeknek szövegét Széchenyi fogalmazta meg, mely szerint a tagok ígéretet tesznek rá, hogy a végrendeletükben megemlékeznek a Nemzeti Casinóról valamilyen formában. A testamentumot a helyiségekben kitéve sokan aláírták, ezeket a neveket évről évre felolvasták a közgyűléseken és az egyesület évkönyveiben is rögzítették.

Gróf Széchenyi István az 1833. április 27-i végrendeletében a Casinóra egy aranyserleget hagyott, majd 1841-ben kiegészítette intézkedését azzal, hogy a minden évben tartsanak egy részvényesi ebédet a Casinóban, ahol az ő emlékére emelik magasba ezt a serleget.

Széchenyi özvegye és fiai, Béla és Ödön eleget tettek a végakaratnak, és Széchenyi halála után néhány évvel elküldték a Casinónak az elkészítettet díszes serleget. 1864. február 1-én tartották meg az első emlékbeszédet, és használták először ezt a nagy becsben tartott serleget, amikor a serleg kiürítése előtt báró Wenckheim Béla mondott beszédet. Ettől kezdve minden évben megtartották a Széchenyi-lakomát, amennyiben a háborús vagy gazdasági helyzet ezt nem engedte, akkor csak a serlegbeszédet. 1864 és 1944 között a tagokból kikerülő szónokok összesen hetvenkilenc emlékbeszédet tartottak gróf Széchenyi István tiszteletére, kezükben a serleggel. Néhány kivétellel ezek szövege ma is fellelhető.

Báró Lipthay Béla 1883-ban egy díszes, művészi becsú albumot ajándékozott a Casinónak, hogy ebben gyűjtsék össze a lakomákon elhangzott serlegbeszédet, a corvinák mintájára kalligrafikus írással. Ez volt a Széchenyi Lakomák Emlék-Könyve, vagyis a Díszalbum, ami a második világháborúban eltűnt. Nem tudjuk sajnos a pontos útját, azonban feltehetőleg kalandos úton külföldre került, ugyanis a megmaradt jelek alapján a Széchenyi család egy tagja kaphatta vagy vehette meg az 1960-as években Tirolban, hogy 2024-ig különböző családtagok tulajdonában maradjon. Sajnos az érintett családtagok már nem élnek, így a pontos részletek mostanra kevésbé ismertek. Nagy szerencse, hogy az emlékkönyv gondoskodásuk által ilyen jó állapotban fennmaradhatott, és így a nagyközönség számára is bemutatathatóvá vált.

A Nemzeti Casino Díszalbuma jelenleg Vigh Róbert magángyűjtő tulajdonában van, és a mintegy 15.000 darabból álló Széchenyi Collection nevű gyűjtemény részét képezi. Ez az anyag gróf Széchenyi István családjához, illetve életművéhez kapcsolódó dokumentumokat és tárgyakat foglal magában.

Az album a korabeli leírásoknak megfelel, impozáns kinézetű, ízlésesen díszített, egyedi kötet. Kötése teljes bőr, gazdag aranyozással, metszése mintás, aranyozott. A gerince bordázott, aranyozott. A borítófedél közepén az N C monogram az N betű zöld színezéssel, a C pirossal. A két láncos kapocs és a 4 sarokvédő ezüstből készült. A borítófedél belső oldalai márványpapírral borítottak. Az első lapon gazdagon színezett, reneszánsz stílusú keretben Széchenyi végrendelezésének a Széchenyi-serlegre vonatkozó része és a Nemzeti Casinónak erre hozott határozata foglaltatik kalligrafikus írásban, melynek iniciáléjában Széchenyi képe látható, amint egy okmányból olvas.

Ennek a kötetnek a hasonmás kiadását tartja most a kezében a tisztelt olvasó.

A SHORT INTRODUCTION TO THE HISTORY OF THE MEMORIAL BOOK OF SZÉCHENYI FEASTS (SUMMARY)

The National Casino was Hungary's most prestigious social club, founded in 1827 at the initiative of Count István Széchenyi. Inspired by English gentlemen's clubs, Széchenyi envisioned a place where the country's leading class could meet and discuss public matters in an informal setting.

According to its statutes, the National Casino's property was indivisible; however, if the society were ever dissolved for any reason, all of its assets were to be transferred to the Hungarian Academy of Sciences or to any future Hungarian scientific institution of a similar nature.

This extraordinary and unavoidable event occurred in 1945, when the Hungarian Minister of the Interior, by decree no. 251.044/1945.IV./14, dissolved the National Casino as a "legal entity acting contrary to the interests of the country."

At that time, the society's main asset was its library, which the Hungarian Academy of Sciences inherited. This library, once comprising nearly 35,000 volumes of great scholarly and historical value, suffered severe losses. Today, the Library and Information Centre of the Hungarian Academy of Sciences preserves 18,707 volumes from the Casino's collection (including 12,324 books and 6,383 periodicals). Unfortunately, the remainder was destroyed.

From 1835 onward, members of the Casino were encouraged to sign a testamentary declaration drafted by Széchenyi himself, promising to remember the Casino in their wills in some form. The testaments were displayed on the premises, and the names of signatories were read aloud annually at general assemblies and recorded in the association's yearbooks.

In his own will of April 27, 1833, Count Széchenyi bequeathed a golden chalice to the Casino. In 1841, he supplemented this provision, instructing that each year the members should hold a shareholders' banquet at which the chalice would be raised in his memory.

Széchenyi's widow and sons, Béla and Ödön, fulfilled his wishes: a few years after his death, they sent the specially crafted, ornate chalice to the Casino. The first commemorative speech and use of the chalice took place on February 1, 1864, when Baron Béla Wenckheim delivered an address before the cup was emptied. From that year onward, the Széchenyi Banquet became an annual tradition - unless interrupted by war or economic hardship, in which case only the chalice speech was held. Between 1864 and 1944, members delivered a total of seventy-nine commemorative speeches in honour of Count Széchenyi, all with the chalice in hand. Most of these speeches survive today.

In 1883, Baron Béla Liphay donated a magnificent artistic album to the Casino for the collection of these banquet speeches, written in calligraphic script in the manner of the Corvina codices. This became known as the *Memorial Book of the Széchenyi Banquets*, or the *Díszalbum* ("Ornate Album"). Unfortunately, it disappeared during World War II.

Its fate remains uncertain, but evidence suggests that it was taken abroad - likely to Tyrol, where a member of the Széchenyi family may have received or purchased it in the 1960s. It remained in the possession of various family members until 2024. Unfortunately, the family members concerned are no longer alive, so the exact details are now less well known. Still, it is fortunate that the album has survived in such fine condition thanks to their care, allowing it to be presented to the public once more.

The National Casino's Ornate Album is currently owned by Róbert Vigh, a private collector, as part of his Széchenyi Collection, which includes about 15,000 items - documents and objects related to Count Széchenyi and his family.

The album itself matches contemporary descriptions: an impressive, tastefully decorated, unique volume. It is fully leather-bound, richly gilded, with patterned and gilded edges, and a ribbed, gilded spine. The front cover bears the "N C" monogram, the N in green and the C in red, with two silver chain clasps and four silver corner protectors. The inside covers are lined with marbled paper. On the first page, within a richly coloured Renaissance-style frame, appear the passages from Széchenyi's will referring to the chalice and the Casino's resolution on the matter, written in calligraphic script. The initial letter contains an image of Széchenyi reading from a document.

The volume now in the reader's hands is a facsimile edition of this historic book.